

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут харчових технологій, готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
Форма навчання заочна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

_____ Г. П. Скляр
(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

*на тему: «Розвиток туризму у Чернівецькій області:
стан та перспективи»*

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Басос Яна Юріївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., Карпенко Юрій Вікторович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ	5
1.1 Природно-рекреаційні ресурси Чернівецької області як чинник її туристичної привабливості.....	5
1.2 Історико-культурна ресурси як складова рекреаційно-туристичного потенціалу Чернівецької області.....	15
1.3 Соціально-економічні передумови розвитку туризму в регіоні	28
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	38
2.1 Оцінка туристичної діяльності у Чернівецькій області.....	38
2.2 Напрями розвитку туристичного ринку Чернівецької області	47
2.3 Розробка екологічного туру по Чернівецькій області	57
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Для багатьох країн світу туристична індустрія є найбільш прибутковою, такою, що динамічно розвивається та є основним джерелом доходів до бюджету. Туристична індустрія входить в ТОП-5 галузей, що приносять найбільші доходи у світі. За даними прогнозів Всесвітньої туристичної організації, туристична сфера вже в найближче десятиліття вийде на перше місце в обсязі світового експорту. Туризм стимулює розвиток майже всіх галузей економіки, а саме: промисловості, торгівлі, будівництва, транспорту, сільського господарства, побутового обслуговування, малого і середнього бізнесу, виступаючи каталізатором соціально-економічного розвитку країни. Саме тому питання проблем та перспектив розвитку туризму в Україні стоїть особливо актуально.

Питання дослідження розвитку туризму в регіонах України висвітлювали у своїх працях такі науковці, як Білецька Г. А., Богущ Л. Г., Галасюк С. С., Ємчук Т. В., Лихоманова О. В., Луцька Н. І., Мальська М. П., Михайліченко Г. І., Олійник Я. Б., Папп В. В., Рунців О. І., Шумлянська Н. В. та інші. Однак багато питань залишаються відкритими, дискусійними та потребують постійної уваги, зокрема дослідження напрямів розвитку туризму, що і обумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні заходів, щодо розвитку туризму у Чернівецькій області.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- охарактеризувати природно-рекреаційні ресурси регіону;
- дослідити історико-культурні ресурси як складову рекреаційно-туристичного потенціалу регіону;
- визначити соціально-економічні передумови розвитку туризму в регіоні;

- здійснити оцінку туристичної діяльності в Чернівецькій області;
- визначити напрями розвитку туристичного ринку регіону;
- розробити екологічний тур по Чернівецькій області.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процеси розвитку туризму в регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку туризму України, зокрема у Чернівецькій області.

У роботі використано такі наукові методи дослідження: морфологічного аналізу, системного аналізу, критичного аналізу, табличний, порівняння та узагальнення.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали Закони України, Кодекси України, Постанови Уряду, Кабінету міністрів України й інші правові акти, інформація Державного комітету статистики України, наукові статті, монографії, а також матеріали мережі Інтернет.

Результати дослідження доповідались на кафедральному круглому столі студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2020» (м. Полтава, 20 грудня 2020 р.), який проводився у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств туристичної сфери України. Запропоновані у роботі рекомендації створюють основу для розвитку туристичної діяльності в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

1.1 Природно-рекреаційні ресурси Чернівецької області як чинник її туристичної привабливості

Чернівецька область, або ще як її називають Буковина, знаходиться на південному заході України та розташована в трьох природно-географічних зонах: лісостеповій, яка займає Прут-Дністровське межиріччя; передгірській, розташованій між Карпатами та рікою Прут; і гірській, яка охоплює Буковинські Карпати. Площа області складає 8,1 тис.км², 1,3 % від території України. Місто Чернівці (обласний центр) порівнюють з найгарнішими європейськими містами. Відстань від обласного центру до м. Києва близько 650 км. Область межує з Молдовою та Румунією, Івано-Франківською, Тернопільською та Хмельницькою областями України [63].

Рис. 1.1.1 Адміністративна карта Чернівецької обл. [43]

Клімат в області помірно-континентальний, м'який, вологий; зима у горах триваліша і більш сніжна, літо вологе та прохолодне. Середньорічна температура коливається від +8,9 °С на північному сході області до +5,3 °С в гірській частині. У регіоні виражені, переважно, два типи рельєфу: гірський – в Карпатах, і рівнинний – у Прутсько-Дністровському межиріччі. Перехідною зоною між цими головними типами рельєфу є горбисте передгір'я. Фізико-географічні умови області великою мірою визначають різноманітність його природних ресурсів.

На території Чернівецької обл. обліковується 114 родовищ, з них 7 комплексних, 196 ділянок та 46 об'єктів обліку (з урахуванням комплексності) різноманітних корисних копалин, з яких 79 родовищ ліцензовані та експлуатуються. З них 69 – видобування в т. ч. 8 ДПР, 10 – геологічне вивчення.

Мінерально-сировинна база області переважно складається із сировини для виробництва будівельних матеріалів: глини, суглинків, супісків, вапняку, каменю, гіпсу та ангідриту, піску, піщано-гравійної суміші. Майже 17 % припадає на підземні прісні та мінеральні води. Всього нараховується 49 родовищ. На території області знаходиться 11 родовищ вуглеводнів, з них 3 - нафтових, 7 – газових, 1 родовище – конденсатне. Одне родовище нафти експлуатується, на стадії геологічного вивчення – 2 родовища газу та 5 – ліцензовані і експлуатуються.

Ґрунти у Чернівецькій обл. можна об'єднати в такі основні типи та підтипи:

- 1) дерново-підзолисті (поверхнево-оглеєні і сильноглейові);
- 2) сірі опідзолені (ясно-сірі, сірі та темно-сірі);
- 3) чорноземи (опідзолені, глибокі та неглибокі малогумусні);
- 4) гідроморфні (лучні, лучно-болотні та болотні);
- 5) дернові;
- 6) гірські (буроземно-підзолисті, бурі та дерново-буроземні).

Географічне розміщення окремих ґрунтових типів і підтипів зумовлене

природними ландшафтами, які на території Чернівецької обл. утворюють три добре виявлені провінції: Карпатську гірсько-лісову, Передкарпатську височинну лісолучну і Прут-Дністровську височинну лісостепову. Кожна зі згаданих провінцій відзначається своїм специфічним спектром ґрунтів. Наприклад, у Карпатах поширені ґрунти буроземного типу у Передкарпатті – переважно ґрунти підзолистого типу, на Прут-Дністровській височині – здебільшого ґрунти чорноземного типу.

Загальна площа лісів Чернівецької обл. становить близько 260 тис. га, це 31,7 % усієї території області, з яких ліси І групи – 98,3 тис. га, або 38,1 %, в тому числі: 40,7 тис. га – ліси зелених зон навколо населених пунктів, 10,7 тис. га – ліси, що виконують переважно водоохоронні функції, 15,2 тис. га – ліси, що виконують захисні функції. До експлуатаційних лісів II групи відноситься 158,6 тис. га, головним завданням яких є вирощування насаджень для задоволення потреб народного господарства в деревині. Площа держкомлісгоспу становить 176,6 тис. га лісів, агропромислового комплексу – 67,6 тис. га, Чернівецького військового лісгоспу – 6,2 тис. га, національного природного парку «Вижицький» – 7,9 тис. га.

Запас деревини в лісах області становить 66,57 млн м³, у тому числі стиглих і перестиглих насаджень – 16,9 млн м³, що створює можливість рівномірного користування на перспективу.

Територія області покрита густою сіткою річок, струмків та малих водотоків. В її межах протікає 4494 річок та струмків загальною довжиною 13 тис. кілометрів. Область має значні запаси водних ресурсів, які разом з транзитним стоком складають біля 10 м³. В області побудовано 5439 ставків площею понад 7532,2 га та Дністровське водосховище площею 142 км². Водозабезпеченість області з розрахунку на 1 км². і на 1 жителя більша, ніж у цілому по Україні (4 місце) по водозабезпеченості, відповідно, в 2 і 1,5 рази.

Найбільші річки: Дністер (довж. 272 км), Прут (довж. 128 км), Сірет (довж. 90 км) та Черемош (довж. 80 км).

В області досліджено понад 500 джерел мінеральних вод, з них 20

активно використовуються для споживання. Розсоли хлоридно-натрієвого типу (соляні джерела) поширені у підгірній смузі (Красноільськ, Стара Красношора, Банилів-Підгірний, Мигове, Черешенька, Вижниця) і відрізняються високою мінералізацією – до 300 – 400 г/л. Сірководневі води, приурочені до відкладів гіпсо-ангідритів і поширені у Припрутті (Брусниця, Чернівці, Новоселиця, Щербинці). Динамічні запаси їх значні, а тому здавна використовуються для санаторно-бальнеологічних потреб. Край багатий на залісті води й інші різні типи та підтипи. Особливий інтерес становлять залістосульфатноалюмінієві води джерела «Лужки», хлоридні води високої мінералізації типу «Моршин», а також аналоги типу «Нафтуса», «Єсентуки», «Мацеста» тощо

На 1 вересня 2020 р. в області проживало 898,6 тис. осіб. Упродовж січня – серпня 2020 року чисельність наявного населення зменшилась на 3014 осіб. Кількість живонароджених за січень – серпень 2020 р. зменшилась, порівняно з січнем – серпнем 2019 р., на 337 осіб (на 6,0 %) і становила 5309 осіб. У січні – серпні 2020 р. кількість померлих в області збільшилась, порівняно з січнем – серпнем 2019 р., на 314 осіб (на 4,1 %) і становила 7891 особу. Національний склад населення: 75% – українці; 12,5% – румуни; 7,3% – молдавани; 4,1% – росіяни; 0,3% – поляки; 0,2% – білоруси; 0,2% – євреї; 0,4% – інші національності [43].

Цікава історія краю та міста, парки, сквери, затишні вулички з вишуканою австрійською архітектурою, смачна кухня і доброзичливе відношення місцевих мешканців нікого не залишать байдужим. Тут поєднуються живописні гірські ландшафти та мальовничі ліси передгір'я, численні річки й джерела лікувальних мінеральних вод, заворожує краса лісів і гірських лук, багатих на мисливську фауну, гриби та ягоди. Не можуть не причарувати зразки традиційного народного будівництва й ужиткового мистецтва – живі носії своєрідності буковинського фольклору. Буковина входить до п'ятірки областей України, які володіють найбільшою природо-заповідною територією. Тому туризм, як вид економічної діяльності, посідає

особливе місце в економіці Чернівецької обл.

Область є регіоном багатопрофільного літнього та зимового гірсько-спортивного туризму, масового пізнавально-оздоровчого відпочинку, а також бальнеологічного лікування.

Оспіваний у піснях Вижницький район, розташований у передгір'ї Карпат по течії річок Черемош і Сірет. Вижниця – місто, яке є воротами до Буковинських Карпат, край чистих гірських рік, цілющих джерел, чарівних природних об'єктів та багатющої історичної спадщини [43].

У Чернівецькій обл. нараховується 243 території та об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ), в тому числі 7 заказників, 8 пам'яток природи, ботанічний і дендрологічний парк Чернівецького державного університету, Вижницький національний природний парк, Сторожинецький дендропарк, що мають загальнодержавне значення, Чернівецькі регіональні ландшафтні парки «Цецино», «Валя Кузьміна», а також 136 пам'яток природи, 40 парків, які є пам'ятниками садово-паркового мистецтва та 39 заповідних урочищ місцевого значення (рис. 1.1.2).

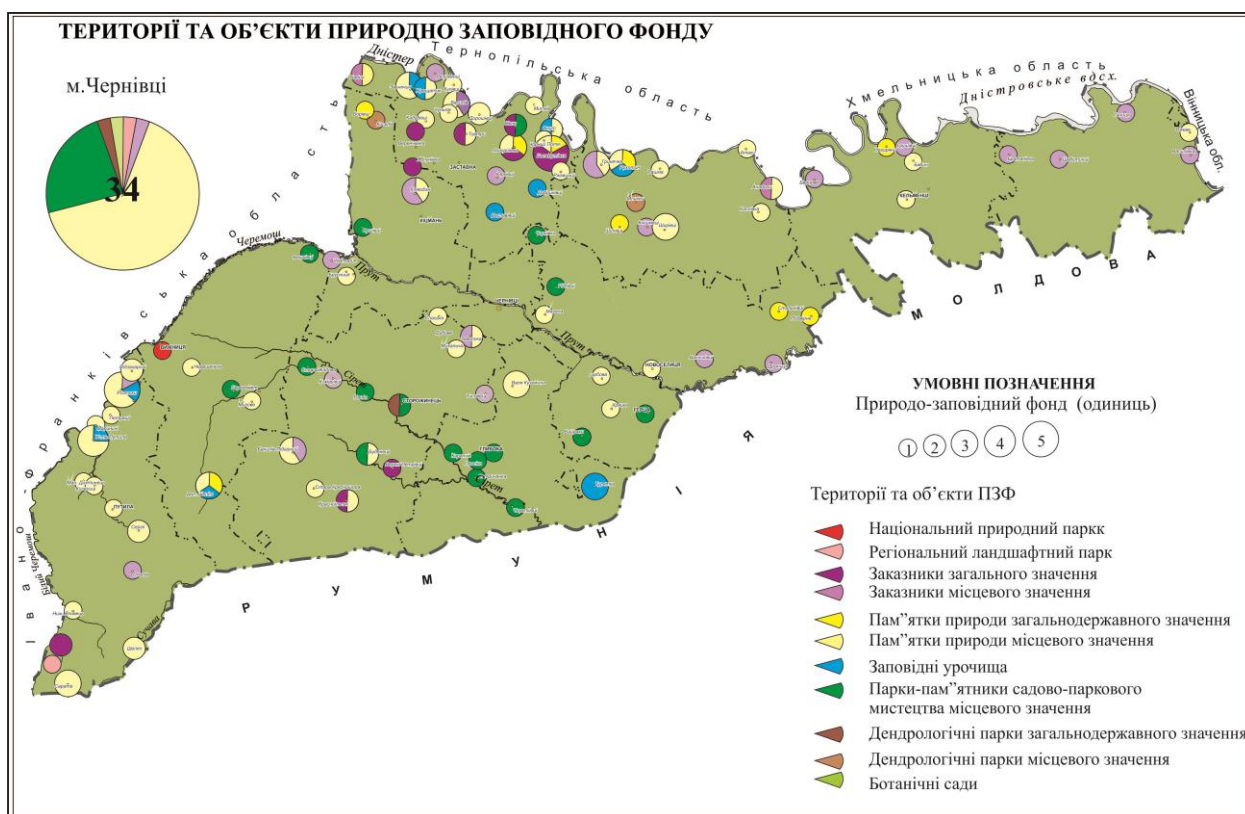

Рис. 1.1.2 Території та об'єкти ПЗФ Чернівецької обл. [17]

Як свідчать дані рис. 1.1.2, до основних об'єктів ПЗФ області можна віднести Національний природний парк «Вижницький», який розміщений на території Вижницького району. Парк створено з метою збереження, відтворення та раціонального використання природних ландшафтів Буковинських Карпат з унікальними історико-культурними комплексами. Головними природними передумовами формування природно-рекреаційного потенціалу, розвитку санаторного лікування, відпочинку і туризму є рекреаційні території, мінеральні води і лікувальні грязі. Не менш цікаві, нещодавно створені НПП – Черемоський (2009 р.) та Хотинський (2010 р.). НПП «Черемоський» створений з метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів гірських територій Буковини (7117,5 га). Під державною опікою перебуватимуть 44 види рідкісних рослин, понад 120 видів хребетних та п'ять тисяч безхребетних тварин. НПП «Хотинський» створено для збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів у басейні річки Дністер (9446 га).

У Чернівецькій обл. для обмеження антропогенного впливу на національні парки та розвиток екологічного туризму створені регіональні ландшафтні парки (РЛП), які займають найбільшу частку від заповідної площі області (43 %). Основу цієї категорії складають 2 РЛП: Чернівецький та Черемошський.

РЛП «Чернівецький» створений в 1996 р., він є найбільшим за площею природоохоронним об'єктом, який охоплює приміську зону і забезпечує збереження природних екосистем в межах 4-х адміністративних районів. Частина РЛП належить до Передкарпаття, а інша до Прут-Дністровського межиріччя.

Найбільша кількість об'єктів ПЗФ Чернівецької обл. припадає на пам'ятки природи (ПП). Їх на території області нараховується 184, з них 9 загальнодержавного значення: Борівецька ПП, Шилівський та Рухотинський ліси, Тисовий яр, Урочище «Білка», Печери «Буковинка», «Попелюшка», «Баламутівська» та «Піонерка». Зокрема, печери Буковини є

основою науково-пізнавального спелеотуризму. А також на території дослідження нараховується 38 заповідних урочищ.

Пам'ятки природи та заповідні урочища можуть використовуватися для проведення екскурсій, організації на їх основі міжнародних екологічних конгресів, розширення освітньо-виховної роботи. Поширення їх в різних частинах Чернівецької обл. відіграє провідну роль у розвитку екологічного туризму.

Невід'ємною складовою екологічного туризму в Чернівецькій обл. є заказники загальнодержавного і національного значення. Поміж них розрізняють Цецино, Чорний Діл, Кадубівську стінку, Совицькі болота, Товтрівську стінку, Лунківський, Петрівецький, Драницький, Молочнобратський карстовий масив, Чернопотоцький.

Особливим на Буковині є заказник Цецино. Це мальовничий лісовий масив, який вкриває привершинну частину г. Цецина (її північно-західні, північні, північно-східні та південно-східні макросхили, густо розсічені ярами й ускладнені зсувами) — найвищої точки (537 м н. р. м.) Чернівецької височини і Буковинського Передкарпаття. Поряд з цим, заказник є одним з найпопулярніших місць відпочинку місцевих жителів. У зв'язку з цим він зазнає відчутної рекреаційної дигресії, що негативно впливає на стан збереження видів та угруповань, які тут охороняються.

Складовими ПЗФ в Чернівецькій обл. є також ботанічний та дендрологічні сади. Чернівецький ботанічний сад, що знаходиться по вулиці Ю. Федьковича, заснований в 1877 р. Цілорічно він приваблює тисячі українців та іноземних туристів. В його складі нараховується 1300 видів і форм рослин, з них 170 лікарських, 650 – зростає в оранжереях. Сад є базою наукових досліджень і практик студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а також використовується населенням для відвідування у порядку встановленому адміністрацією ботанічного саду.

В області функціонує 6 дендрологічних парків, з них 2 загальнодержавного значення: Сторожинецький та Чернівецький. Це одні з

найстарших дендропарків області. В їхніх насадженнях зростають різноманітні види і форми дерев та чагарників. Мають науково-естетичне значення і слугують базами наукових досліджень, учбових практик студентів лісового коледжу та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [17].

Гірськолижний комплекс «Мигово», що знаходиться в с. Мигово на Буковині, потрапив у 2016 р. в ТОП-10 місць найкращих для катання на лижах. Буковинський гірськолижний комплекс розташований неподалік урочища Солонець, відомого родовищами мінеральних вод. Мальовниче розташування в гірській долині поєднується з близькістю до Чернівців – усього 60 км від обласного центру. На схилах гори Мала Кічера розташовані 2 спуски, довжиною 1100 і 1300 м, що обслуговуються двома бугельними підйомниками довжиною 1000 та 600 м. Оплата здійснюється за принципом «електронного гаманця», що в поєднанні з чотирма турнікетами системи SKI PASS забезпечує практично відсутність черг. Снігові гармати забезпечують безперервне снігове покриття з грудня до кінця березня. Перевагою комплексу є компактність розташування готелів, трас і об'єктів харчування.

На правому березі річки Прут знаходиться чудове невеличке містечко Герца із затишними вулицями та стародавніми будівлями, працьовитими та гарними людьми. На півдні Герцаївський район межує з Румунією і тому не випадково, що 91,5 % населення району – румуни. Район славиться стародавніми церквами, а також Банченським Святовознесенським чоловічим монастирем, який був побудований у 1993 р.

У південній частині області площею в 686 км² розташований Глибоцький район, який насичений пам'ятками дерев'яної архітектури. Тут зосереджені найбільш давні храми хатнього типу. До туристичних ресурсів Глибоччини належать заповідний комплекс «Дуб Штефана Великого» в с. Валя Кузьміна, Лісове озеро в Глибоці, Червонодібровська Січ, приватні заклади відпочинку. Також у районі знаходиться найвищий пагорб – Кирилівський горб, розташований на південному заході від с. Кам'янка.

Висота його становить 478 м над рівнем моря.

У північно-західній частині Чернівецької обл. на правому березі Дністра знаходиться Заставнівський район. Район розташований у зоні лісостепу, переважаючими ґрунтами є чорноземи. У більшості чорноземні поля чергуються з мальовничими краєвидами і джерельними струмками, які мають лікувальні властивості.

Сама Заставна – центр району – не може похвалитися визначними пам'ятками архітектури, хоча поселення на території міста відоме ще з 1589 р. Про те, що люди жили тут здавна, свідчать залишки курганів на захід від центру Заставнівщини. Саме місто славиться своїм уродженцем, відомим майстром історичного живопису Миколою Івасюком.

У лісостеповій зоні Прут-Дністровського межиріччя північно-східної частини області розташований Кельменецький район. На території району знаходиться 18 пам'яток археології. Туристична інфраструктура Кельменецького району останніми роками почала розвиватися активніше: на березі Дністра вже збудовано декілька туристичних баз.

У південно-західній частині області знаходиться Кіцманщина – один із найстаріших районів у Чернівецькій обл. Історія району сягає в сиву давнину. Тут знайдені пам'ятки культури землеробських племен Трипільської культури IV-III тисячоліття до н. е., пам'ятки культури бронзового періоду II тисячоліття до н.е., а також досить поширені пам'ятки ранньозалізного віку. На території с. Мамаївці виявлено 20 археологічних пам'яток. Найдавніший храм Буковини «Вознесінська церква» знаходиться в с. Лужани. У с. Чортория є озеро «Лебедине» – орнітологічний заказник, де живуть благородні птахи – лебеді [63].

У південно-східній частині Чернівецької обл., на лівому березі ріки Прут, у лісовій зоні розташований Новоселицький район, який багатий на мінеральні води. Їх родовища виявлені в селах Щербинці, Черленівка, Драниця, Бояни, Магала. У с. Щербинці є джерело сірководневої води, яка використовується для оздоровлення хворих.

Далі гірською дорогою на південь на кордоні з Румунією, у найвищій частині Українських Карпат розпочинається Путильщина – один із наймальовничіших куточків гірської Буковини. Серед гір у мальовничій долині протікає річка Путилка – найбільша притока річки Черемош. За характером рельєфу більшість території Путильщини – гори. Тут знаходяться найвищі точки ПокутськоБуковинських Карпат – Яровиця (1574 м), Томнатик (1565), Лісова (1478).

Територія району покрита лісами, де пануючими породами є ялина, ялиця та бук звичайний. У лісах краю росте понад 50 видів рослин, водяться різноманітні тварини та птахи.

У чарівному куточку в східній частині Чернівецької обл. розташований Сокирянський район, який приваблює, перш за все, чудовими краєвидами, дністрянськими крутосхилами, зеленими лісовими масивами, буйним весняним цвітінням і щедрістю осінніх садів. Районний центр – місто Сокиряни лежить у долині маленької річечки Сокирянки, яка впадає в Дністер – гордість і окрасу краю. На пагорбах Дністра серед мальовничих скель у нерукотворних печерах розташувався один з декількох на території України печерних монастирів – Свято-Миколаївський (заснований у XI – XII ст.).

На річці Сірет розташоване справжнє місто-сад Сторожинець. Дві третини всієї площі Сторожинецького району займає Буковинське передгір'я, одну третину – Буковинські Карпати. У державному дендропарку росте до 1200 видів деревочагарникової рослинності. Крім цього, є розсадник площею 5 га, два штучні ставки, альпінарій, ботанічний майданчик. На території району проводять служби 42 церкви та костьоли, які є пам'ятками архітектури XVII-XIX ст.

За 70 км від Чернівців у північносхідній частині розташований Хотинський район. Центр Хотинського району – стародавнє місто Хотин, яке знаходиться на відстані 69 км від м. Чернівці. На самому березі Дністровського водосховища розташувалась Хотинська фортеця – одне із

Семи чудес України, де відбувається фестиваль «Битва націй». Також у Хотині в центральній частині міста є краєзнавчий музей. Поряд з музеєм знаходиться Свято-Покровська церква, яку будували в 1867-1868 рр. У липні 2016 р. у с. Атаки Хотинського району відбулося урочисте відкриття еко-фестивалю «Отак Юшка». Під час еко-фестивалю кожен відвідувач знайшов для себе потрібну інформацію про відпочинок на Хотинщині та Буковині в цілому, мав змогу покататися на човні, взяти участь у майстер-класах з приготування рибної юшки, позмагатися з рибалками-любителями в ловлі риби та багато іншого [63].

Отже, багата буковинська земля на природні об'єкти, архітектурні пам'ятки, історичні події завжди була та залишається краєм гостинним і цікавим у туристичному сенс, тому у наступному підрозділі роботи нами буде здійснено аналіз історико-культурної компоненти рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.

1.2 Історико-культурна ресурси як складова рекреаційно-туристичного потенціалу Чернівецької області

Туризм – всебічне явище, що охоплює економічні, соціальні, культурні аспекти, має невичерпний потенціал для постійного розвитку. Туризм дає людині можливість гармонійно поєднувати прагнення до відпочинку і пізнання нового у зовнішньому світі з потребами та особливостями власного внутрішнього світу, з індивідуальним духовним розвитком. За рахунок позитивного впливу туризму починає змінюватись особисте життя людини, її побут, духовно-емоційна сфера. Таким чином, туризм може розглядатись як наслідок і одночасно один з вирішальних факторів сенсу та якості життя в сучасному суспільстві. Розвиток туризму засвідчує високу свідомість людей, що виявляється у потребі пізнання світу, довкілля, рідного краю.

Найбільшого розвитку сьогодні набуває культурно-пізнавальний

туризм, ознайомлення з пам'ятками історії, культури, мистецтва певної території. Під час такої туристичної подорожі важливим аспектом виступає емоційна складова, тобто враження від подорожі залежать саме від позитивних емоцій. На першому плані при цьому виступає зорове сприйняття навколишнього світу, наприклад, досконалість архітектурних форм та мистецьке виконання пам'яток культури. Тому актуальним є аналіз та виявлення особливостей територіального розподілу історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів на регіональному рівні [56].

Чернівецька обл. має значний історико-культурний потенціал. Чернівці та Чернівецька область також мають значну кількість об'єктів історико-архітектурної спадщини, поєднання різних архітектурних стилів, таких як барокко, готика, модерн, класицизм, еkleктика, конструктивізм та ін., свідчить про мультиархітектурність регіону. Область характеризується співіснуванням великої кількості об'єктів релігійного туризму (православні в т.ч. старообрядницькі, греко-католицькі, римо-католицькі в т. ч. єзуїтські, вірменські, протестантські, іудейські храми та святині), що вказує і на мультирелігійність регіону.

Загалом у Чернівецькій області на державному обліку та під охороною перебуває 1771 пам'ятка історії та культури, з них 467 пам'яток археології (у тому числі 14 – національного значення), 534 – історії (у тому числі 4 – національного значення), 76 – монументального мистецтва, 694 – архітектури, містобудування (у тому числі 62 – національного значення), 147 музеїв [22]. Розглянемо лише деякі них.

Історія старовинного буковинського міста Хотин – це запеклі війни, великі повстання, славетні перемоги та страшні поразки, це історія жорстоких битв за володіння могутньою фортецею. Вже не одне століття свідком історичних подій є Хотинська фортеця, яка, до слова, входить до рейтингу «Сім чудес України». Історія Хотинської фортеці Хотинська земля була ласим шматком для польських королів, молдавських князів і турецьких султанів. За наказом короля Данила Галицького, на місці дерев'яного форту,

зведеного ще у ХХ ст. Володимиром Великим, було побудовано кам'яну Хотинську фортецю, яка стала однією з наймогутніших укріплень Східної Європи. Протягом всього свого існування Хотинська фортеця неодноразово, наче міфічний Фенікс, занепадала, а згодом відновлювалась. Хотинська фортеця височіє над рікою Дністер. Дістатись до внутрішнього замку можна було через підйомний міст, перекинтий через 6-метровий рів. Міст виконував важливу оборонну функцію: якщо ворог вдирався до однієї з веж, зверху на нього летіли стріли та списи, лилась розпечена смола, сипалось каміння. Здивовані таким «теплим» прийомом нападники, рятуючись від смерті, щодуху мчали на інший міст, де їх чекала чергова пастка: міст був намазаний жиром і під дією механічного пристрою провалювався. Ворог летів у рів, на дні якого стирчали металеві списи. Хотинська фортеця прославилася і тим, що під її стінами у 1621 р. відбулась важлива битва між турками та об'єднаним козацько-польським військом. Хотинська битва 1621 р. зупинила османську експансію на захід і врятувала Європу від турецького панування. Битва була виграна! Блискавичні вміння проявив український гетьман Петро Сагайдачний. Українці і поляки перемогли величезну армію (240–300 тисяч воїнів) султана Османа II. У 1673 р. відбулась ще одна битва під Хотином, який на той час був турецьким, в якій король Ян III Собеський разом з об'єднаним польсько-українсько-молдавським військом розбив армію турків. Та на цьому войовнича історія Хотинського замку не завершилась, безліч кривавих битв проходили під його стінами. У 1739 р. війська Російської імперії здобули Хотинську фортецю. Натхненний цією подією Михайло Ломоносов написав «Оду про взяття Хотина» (фото 1.2.1).

Перлиною Чернівців є величний ансамбль – Резиденція митрополитів Буковини і Далмації, де нині розташований Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Ошатна архітектурна споруда, створена у другій половині 19 століття, є символом толерантності Буковини і її жителів [69].

Фото 1.2.1 Хотинська фортеця, м. Хотин [69]

Цей осередок освіти і духовності краю створили кілька поколінь зодчих, які майстерно втілили архітектурні смаки свого часу. Водночас Резиденція митрополитів – це своєрідний симбіоз стилів і культур, які, переплівшись воєдино, створили неповторний гармонійний союз. Комплекс споруд є пам'яткою архітектури і належить до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Історія Резиденція митрополитів Буковини і Далмації має славного автора. Це чеський архітектор і меценат Йозеф Главка. За його проектами побудовано низку архітектурних шедеврів у Чехії та інших європейських країнах. Хоча австрійська влада дала дозвіл на зведення в Чернівцях кафедрального собору та єпископської резиденції на прохання місцевої православної знаті значно раніше, втілили в життя задум лише через півстоліття, з появою єпископа Євгена Гакмана. У липні 1864 р. новозбудований кафедральний собор освятили, а на місці старої резиденції єпископ Гакман заклав «угольний» (наріжний) камінь у фундамент каплиці святого Івана Сучавського. Цю дату вважають початком зведення нової

резиденції. За масштабами будівництво не мало аналогів і коштувало астрономічних на той час грошей – 1,75 млн гульденів. Після того, як Буковинське єпископство 1873 р. отримало статус митрополії, за спорудою закріпилася назва, яка дійшла до нашого часу – Резиденція митрополитів або Митрополича резиденція (фото 1.2.2).

Фото 1.2.2 Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича [69]

Ідея спорудження у Чернівцях міської ратуші виникла у 1820-х роках. Побудована була у 1843–1847 рр. за проектом німецького архітектора Адольфа Мартіна, який переконував міську владу в необхідності зведення ратуші на головній площі Чернівців. Ратуша була зведена на досить ґрунтовному фундаменті, глибина якого становила близько шести метрів, і спочатку використовувалася як пожежна каланча. За час свого довгого існування ратуша у Чернівцях бачила і австрійських правителів, і російських чиновників, і румунських окупантів. На сьогодні будівля продовжує використовуватися за призначенням. Зараз у ній розміщується резиденція міського голови та Чернівецька міська рада (фото 1.2.3).

Соборна площа розташована у центрі м. Чернівці і є однією з найдавніших та найбільших у місті. За роки свого існування вона кілька разів змінювала назву, а свою сучасну отримала через розташований тут кафедральний собор. Щороку на площі встановлюють новорічну ялинку, відкривають різдвяний ярмарок, а також проводять різноманітні концерти

Фото 1.2.3 Чернівецька ратуша, м. Чернівці [69]

Окрім своєї історичної й культурної важливості, Соборна площа також є найвищою точкою міста. Історія Соборної площі Історія сучасної Соборної площі розпочалася із її західної частини, на якій 1786 р. взялися торгувати худобою. Згодом тут стали продавати деревину, через що площу назвали Дерев'яною. Найдавнішою будівлею на майдані є Карний суд, який з'явився 1819 р. Згодом тут збудували в'язницю, і довгий час площу називали Кримінальною. 1875 р. площа отримала ім'я Аустрія пляц на честь сотої річниці австрійського правління на Буковині. З цієї нагоди тут встановили восьмиметрову скульптуру Австрії авторства Карла Пекарі. Монумент містяни одразу охрестили Марією Терезією – за іменем австрійської імператриці, на яку вона була схожа. Пам'ятник зруйнували після Першої Світової війни, його рештки вдалося віднайти лише 2003 р. У мерії Чернівців

оголошено архітектурний конкурс на найкращу проектну пропозицію комплексної реконструкції площі Соборної, проте жоден із запропонованих проектів ще не реалізували (фото 1.2.4).

Фото 1.2.4 Соборна площа, м. Чернівці [69]

Одним із улюблених місць відпочинку жителів і гостей Чернівців, безумовно, є Театральна площа. Одна з найстаріших площ міста вабить великою кількістю зелених насаджень, гармонійно спроектованим архітектурним ансамблем будівель довкола. Розкішні споруди Театральної площі, зведені в минулому сторіччі, вражають своєю величністю і, в той же час, витонченістю. Історія Сьогодні Театральна площа – місце відпочинку та естетичного задоволення, а ще два століття тому тут шумів густий ліс. 1800 р. Чернівецька міська управа навіть видала спеціальний циркуляр про організацію облави на вовків, котрі у ньому мешкали. У XIX ст. – це вже площа Єлизавети, на якій дислокувалися військові склади з провіантом.

Згодом тут розмістився базар, де торгували рибою, через що площу називали в народі Рибною або Фішпляц. Однак незабаром майдан почали забудовувати багатопверховими кам'яницями. У 1904-1905 рр. на площі звели новий міський театр. Саме з цього часу містечково-базарний пляц перетворюється на стильний та імпазантний європейський майдан (фото 1.2.5).

Фото 1.2.5 Театральна площа, м. Чернівці [69]

Музей народної архітектури та побуту в Чернівцях – це архітектурно-ландшафтний комплекс, на території якого розташовані пам'ятники народного зодчества та побуту середини 19 і першої половини 20 століть. Однією з найцікавіших особливостей музею є те, що він розташований просто неба. Цей особливий вид розміщення експозиції є доволі рідкісним в Україні й, окрім Чернівців, діє ще у Києві, Ужгороді, Львові та Переяславі-Хмельницькому. Заснований 19 липня 1977 р. постановою уряду України (фото1.2.6).

Вулиця Ольги Кобилянської у Чернівцях є візитною карткою міста. Саме сюди поспішають всі туристи, які приїжджають у столицю Буковини. Це єдина пішохідна вулиця міста, транспорт заїжджає сюди вкрай рідко. Перші будівлі почали тут з'являтися в 40–50 роках минулого століття. Спочатку вулиця називалася Молодіївською, пізніше – Панською і Янку Флондора. Тут розташовувалися безліч незвичайних салонів, ресторани, кав'ярні, магазини, банки і багато іншого (фото 1.2.7).

Фото 1.2.6 Музей народної архітектури та побуту в Чернівцях [69]

Фото 1.2.7 Вулиця Ольги Кобилянської у Чернівцях [69]

Вулиця Кобилянської у Чернівцях знаменита тим, що, за легендою, її

підмітали букетами троянд і не пускали відвідувачів у брудному взутті. Мешканці сіл, які привозили продукти на продаж, ретельно витирали черевики, щоб не забруднити дорогу. Щоранку двірники мили бруківку і тротуар милом.

На вулиці Івана Франка у Чернівцях можна побачити цікаву будівлю, відому як будинки-близнюки. На вигляд це два абсолютно однакові будинки, які розділяє вузький прохід, тож складається враження, що сусіди можуть ходити одне до одного в гості, просто перестрибнувши через балкон. Проте зовнішній вигляд цієї споруди оманливий, її секрет у тому, що це насправді один дім, просто має цікаву архітектурну форму. Історія будинків-близнюків Будинки-близнюки оповиті численними переказами, за якими важко розібрати, що правда, а що – вигадка. Адже й сам вигляд будівлі оманливий (фото 1.2.8).

Фото 1.2.8 Будинки-близнюки, м. Чернівці [69]

На перший погляд ніколи не вгадаєш, що це не дві однакові споруди, а одна, збудована у формі літери П. Достеменно відомо, що будинок звели

1908 р.. Проте версій про те, хто був його власником, щонайменше, три. Найвірогіднішою видається та, за якою дім спорудили для чернівецьких підприємців Варвера і Кона за проектом професора промислової школи, архітектора Віктора Швертнера. За іншою версією, замовником оригінальної будівлі був багатий містянин, у якого народилися близнята, чи то сини, чи то доньки. Він вирішив поселити дітей у двох кінцях будинку, так, щоб виходячи на балкон, вони могли дотягнутися одне до одного. Сам же замешкав у середній частині споруди. Сьогодні верхні поверхи будинків-близнюків є житловими, а на першому поверсі розмістилися крамниці й кафе.

Будинок-корабель – це родзинка всіх архітектурних пам'яток Чернівців, яка розташована на перетині вулиць Головної та Шолом-Алейхема. Це один з перших кам'яних будинків, споруджений наприкінці ХІХ ст., який і досі називають на старий манер – «шифа», що в перекладі з німецької означає корабель (фото 1.2.9).

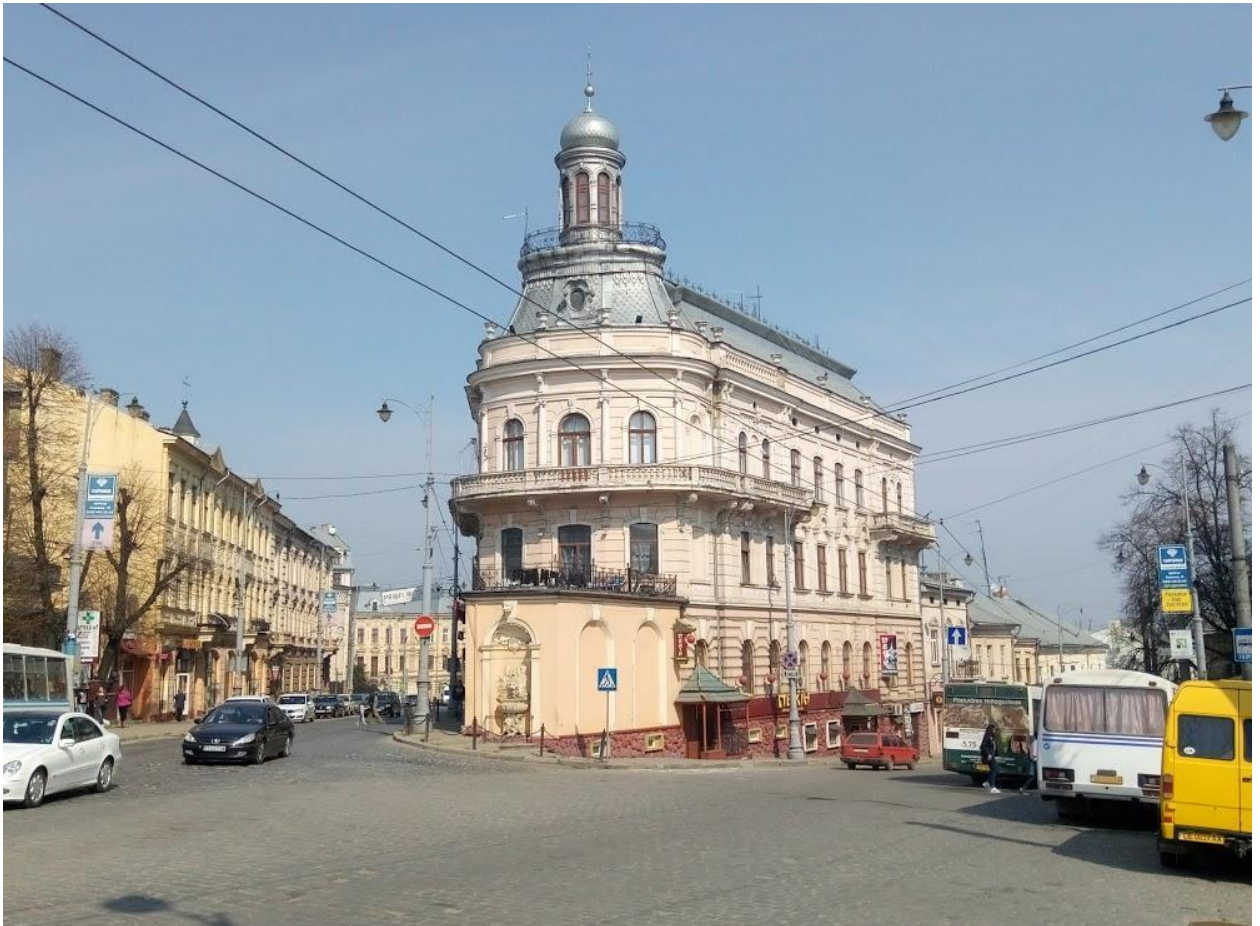

Фото 1.2.9 Будинок-корабель, м. Чернівці [69]

Будинок нагадує корабель. Звужений фасад, що, наче ніс корабля, спрямований на південь, палуба на другому поверсі у вигляді просторого балкону і маленька башта, що нагадує щоглу, безумовно, створюють в уяві жителів та гостей міста цікавий образ шедеву суднобудування та викликають зацікавленість у його історії.

Своїм виглядом цей «сухопутний корабель» посприяв виникненню дуже романтичної легенди. Ще за часів Австро-Угорщини тут жили двоє братів. Вони були пристрасно закохані в море. Один брат присвятив йому все своє життя, ставши згодом капітаном на справжньому судні. Інший тим часом залишився на суші і домогся успіху у фінансових справах. Через багато років обидва брати вийшли на пенсію, проте жоден із них так і не завів ні власної сім'ї, ні дітей. Вони вирішили оселитися в дивовижному і неповторному будинку – єдиному будинку, який нагадував їм про їхнє морське захоплення.

Брати довго подорожували по всій імперії, намагаючись знайти таке місце, і, врешті, натрапили на такий у Чернівцях, на розі двох жвавих вулиць. Незабаром і виріс цей будинок, він не вписувався у жоден з архітектурних стилів, адже він мав дещо незвичну і нестандартну форму. Висока вежа будинку символізує ліхтар-щоглу. У «носі корабля» – зображення грифонів, які уособлюють пильність, яка так необхідна в морі [69].

Вірменська церква Чернівців – діюча вірменська католицька церква східного обряду Святих апостолів Петра та Павла в місті Чернівці. Збудована і освячена 1875 р., функціонує з перервою на час перебування радянської влади на Буковині. Занесена до списку будівель, які охороняються державою. Завдяки прекрасній акустиці, наявності органу з самого початку і до сьогодні використовується для проведення концертів та інших культурних заходів.

Місцеві вірмени хотіли мати свою церкву та школу. Питання про будівництво храму ставилось уже в 1850-1860 рр., але безуспішно, тому що всі витрати на спорудження храму мав би взяти на себе католицький дотаційний фонд, який не міг цього зробити.

На початку 70-х років XIX ст. кількість вірмен м. Чернівці та околиць склала 985 осіб. Вони молились в єдиній на все місто римо-католицькій церкві, що стала вже затісною, а в свята і вихідні зовсім не могла вмістити велику кількість віруючих. Віруючі вірмено-католики прийняли рішення збудувати у Чернівцях кам'яну церкву шляхом збору добровільних внесків. З середовища вірмен був створений будівельний комітет. До складу комітету увійшли шановані люди, в основному великі землевласники. Президентом став Якоб фон Петрович, який на той час був і бургомістром міста. Комітет закликав всіх, хто любить Бога «узяти участь у будівництві, хто як може ...». Звернення було видруковане вірменською та французькою мовами. Було одержано від влади дозвіл на проведення лотереї і підписку на пожертви по всій імперії. Частина землі під будівництво церкви парафія одержала від міста безплатно. Певні кошти було виділено із державної казни (фото 1.2.10).

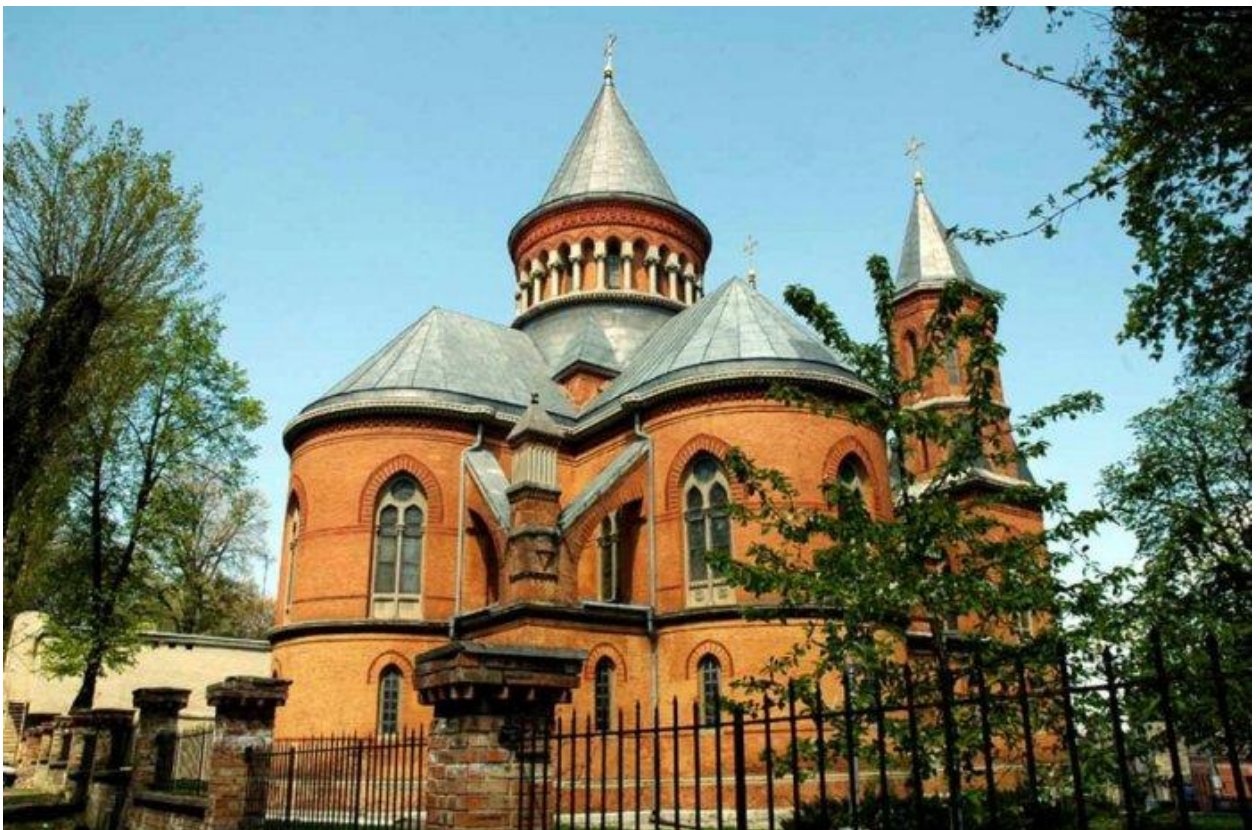

Фото 1.2.10 Вірменська церква, м. Чернівці [69]

Отже, кожна територія України є потенційно привабливою та цікавою для розвитку культурного туризму. Збереження історико-культурної

спадщини українського народу є невід'ємною частиною й важливим явищем вітчизняної історії.

У наступному підрозділі нами буду досліджено соціально-економічні складові рекреації Чернівецької області.

1.3 Соціально-економічні передумови розвитку туризму в регіоні

Однією з найважливіших умов розвитку туризму є населення, що виступає одночасно як тло (формуєчи поряд із природою й економікою «образ» країни) і як суб'єкт розвитку туризму. Щодо чисельності населення, то для розвитку рекреації цей показник має чисто номінальне, довідкове значення, оскільки неможливо стверджувати, що якщо чисельність населення значна, то це сприяє (або не сприяє) розвитку туризму й рекреації.

За останні 13 років населення області скоротилося на 12,8 тис. осіб або на 1,4 %, а починаючи з 2012 р. відмічається збільшення населення. За 2014 р. населення області збільшилося на 1457 осіб (0,16 % до початку року), що в розрахунку на 1000 жителів становило 1,6 особи. На початок 2015 р. у в області проживало 910,0 тис. осіб, що становило 2,1 % від загальної чисельності населення України, в тому числі: у міських поселеннях – 390,3 тис. осіб, у сільській місцевості – 519,7 тис. осіб. На кожний квадратний кілометр території припадало 112 осіб. Якщо за площею та кількістю жителів область посідає останнє місце по Україні, то за щільністю населення третє.

В області один з найвищих рівнів народжуваності серед регіонів України (12,8 %). За рівнем народжуваності область займає четверте місце після Рівненської, Закарпатської та Волинської областей. Одночасно область входить в шестірку областей з найнижчим рівнем смертності (12,8 %). Проте, зазначених показників недостатньо для формування природного приросту населення. Збільшення населення за рахунок природного руху у 2014 р. становило 60 осіб або 0,1 особу у розрахунку на 1000 жителів. З моменту

перепису населення природний приріст спостерігався також у 2011-2012 рр.

Природний приріст населення області зумовлений перевищенням народжуваності над смертністю. Основними причинами смерті населення області залишаються хвороби системи кровообігу, новоутворення та зовнішні причини захворюваності та смертності. Внаслідок цього порівняно низьким є показник тривалості життя (середня очікувана тривалість життя у 2013 р. склала 73,22 роки, у тому числі 68,61 – для чоловіків та 77,63 – для жінок).

Статева структура населення області характеризується перевагою жінок у загальній чисельності. На 1 січня 2015 р. у кількість жінок становила 480,7 тис. осіб (53 % від загальної кількості постійного населення), чоловіків – 426,2 тис. осіб (47 %). Це співвідношення змінюється в залежності від віку населення. В останні 9 років в області був зафіксований міграційний приріст населення. Його розмір коливався від 0,2 тис. осіб у 2006 р. до 1,4 тис. осіб у 2014 р.

Післяпереписний період характеризувався скороченням сільського та збільшенням міського населення за рахунок міграційних процесів. Пік міграційного відтоку з області припав на 1995-2004 рр. Надалі спостерігалось поступове зменшення міграційного скорочення, а у 2006 р. зафіксовано міграційний приріст населення. У 2014 р. міграційний приріст населення області становив 1397 осіб. В область прибуло 10949 осіб, у тому числі 3940 осіб або 36,0 % – з інших регіонів України, 990 осіб або 9,0 % – з інших держав. Серед загальної кількості вибулих (9552 особи) в інші регіони України виїхало 3162 особи або 33,1%, в інші держави – 371 особа або 3,9%. Внутрішньорегіональна міграція становила 55,0% загальної кількості прибулих та 63,0 % вибулих [61].

Уявлення про можливості масового туризму наближено дає співвідношення показників економічно активного і неактивного населення в країні. Якщо переважає економічно неактивне населення, то можна зробити висновок про те, що масового споживача туристських послуг у цій країні

немає. Але й у тих країнах, де переважає економічно активне населення, реальна картина можливостей туризму не настільки однозначна. Найкращі умови масового туризму в тих країнах, де в структурі зайнятості домінує невиробнича сфера, точніше, сфера послуг. Люди, зайняті в ній, мають більш високий рівень загальної і професійної освіти, їх відрізняє знання іноземних мов і високий ступінь соціально-психологічної і просторово-тимчасової мобільності. Вони, як правило, є головними споживачами туристських послуг [1].

Впродовж останнього десятиріччя на ринку праці Чернівецької обл. спостерігається тенденція до поступового збільшення кількості економічно активного та зайнятого населення у віці 15-70 років, а також зменшення кількості безробітного населення. У 2014 р. кількість економічно активного населення віком 15-70 років, порівняно з 2013 р., зменшилась на 3,7 %, а з 2000 р., збільшилась на 15,1 % і становила 407,4 тис. осіб, з них 370,6 тис. осіб або 91 % були зайняті економічною діяльністю, а решта 36,8 тис. осіб – відповідно до методології Міжнародної Організації Праці (МОП), класифікувалися як безробітні.

Кількість зайнятого населення віком 15-70 років в області у 2014 р., порівняно з 2013 р. зменшилась на 5,4%, а з 2000 р., збільшилась на 26,2 %, і становила 370,6 тис. осіб., з яких особи працездатного віку склали 324,2 тис. осіб, або 87, 5 %.

Рівень зайнятості населення віком 15-70 років за 2014 р. зменшився на 3,2 відсоткових пункти до 55,5 %, проте був на 1,1 відсоткових пункти нижчим, ніж у середньому по Україні (56,6 %). Серед сусідніх областей рівень зайнятості населення віком 15-70 років Чернівецької обл. перевищував показник Тернопільської (52,9 %) на 2,6 відсоткових пункти, Івано-Франківської (53,9 %) на 1,6 відсоткових пункти та Хмельницької (54,7 %) на 0,8 відсоткових пункти, але був нижчим на 0,9 відсоткових пункти, ніж у Закарпатській (56,4 %).

Слід зазначити, що рівень зайнятості був вищим у населення в

сільській місцевості, ніж у міських поселеннях, а за статевою ознакою вищий у чоловіків, ніж у жінок. За віковими групами найвищий рівень зайнятості був серед осіб віком 35-39 років, а найнижчий – у молоді віком 15-24 років.

Зміни в структурі зайнятості впродовж останніх 10-ти років характеризуються зменшенням частки зайнятих в промисловості і зростанням питомої ваги зайнятих у торгівлі, діяльності готелів та ресторанів.

Рівень безробіття населення віком 15-70 років (за методологією МОП) за 2014 р. в цілому по області зріс на 1,6 відсотковий пункт та становив 9,0 %. В середньому по Україні даний показник склав 9,3 %. Серед областей Карпатського економічного району та інших прилеглих до нього областей найвищий рівень безробіття був у Тернопільській (11,3 %), Хмельницькій (9,4 %) та Закарпатській (9,2 %) областях, найнижчий – у Львівській області (8,6 %) [61].

Впродовж 2003-2014 рр. в області спостерігається тенденція зростання наявного та реального доходу населення, крім 2009 р., коли темп зменшення цього показника становив 90,8 %. Із загальної суми отриманих доходів на споживання населенням області у 2003-2014 рр. витрачено більше 87,0 %, найвищий відсоток відмічено у 2003 р. (99,7 %), найменший – у 2010 р. (87,7 %).

У 2014 р., за попередніми даними, наявний дохід населення області у розрахунку на одну особу становив 18984,8 грн або 68,5 % до середнього рівня по Україні. Він був вищим, ніж у Закарпатській (17789,7 грн), але нижчим, ніж у Хмельницькій (23545,0 грн), Івано-Франківській (21103,2 грн) та Тернопільській (19273,0 грн) областях.

Основним джерелом доходів населення області продовжували залишатись соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти.

Загальна сума цієї статті доходів у 2014 р., за попередніми даними, становила 9685 млн грн і зменшилася, порівняно з 2013 роком, на 6,8 %. Її питома вага в структурі доходів населення становила 42,4% і, зменшилася

проти 2013 р. на 4,0 відсоткових пункти, а порівняно з 2001 р., збільшилась на 6,8 відсоткових пункти, що свідчить про вагоме економічне навантаження на працююче населення та нівелювання ролі заробітної плати як джерела доходів.

У структурі доходів населення області, як і в інших областях Карпатського економічного регіону, на відміну від України в цілому, заробітна плата не була основним джерелом. Питома вага цієї статті в структурі доходів населення у 2014 р., за попередніми даними, склала 29,2 % (по Україні – 40,0 %) і збільшилась на 0,5 відсоткових пункти, а порівняно з 2001 р., зменшилась на 5,9 відсоткових пункти. За питомою вагою заробітної плати у доходах населення Чернівецька область серед регіонів України займала 26 місце.

Така мала питома вага цього показника у структурі доходів населення зумовлена низьким рівнем основної її складової – заробітної плати штатних працівників. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника економіки області за 2014 р. становила 2578 грн і збільшилась, порівняно з 2013 р., на 3,8 %. Проте, її розмір становив 74,1 % від рівня середньої заробітної плати по Україні. Найбільший розрив між заробітною платою по області та середнім її розміром по Україні становив у 2014 р. – 74,1%, найменший у 2009 р. – 79,9%.

Упродовж останніх років спостерігається тенденція до збільшення переказів, що надходять із-за кордону. Протягом 2005-2013 рр. банківськими та фінансовими установами області виплачено фізичним особам за переказами, що надійшли із-за кордону, в тому числі за міжнародними платіжними системами (WesternUnion, Money Gram, Anelik, VIGO та ін.) 890 млн дол. США та 301,38 млн євро [61].

Аналіз валового регіонального продукту області за останні роки свідчить про сталу тенденцію зростання. За темпом зміни цього показника область посідала середні позиції серед регіонів України.

Після кризи 2008-2009 рр. з 2010 р. в регіоні відновлено позитивну

динаміку збільшення валового регіонального продукту. У 2013 р. в області вироблено валового регіонального продукту на загальну суму 13757 млн грн проти 8833 млн грн у 2008 р. Індекс фізичного обсягу ВРП (у порівнянних цінах) за 2013 р. на 1,5 відсоткових пункти перевищував загальноукраїнський показник (100,0 %) і становив 101,5 %. За цим показником область посіла 9 місце серед регіонів України, а серед областей Карпатського економічного району – 1.

Внесок області в загальному обсязі валового регіонального продукту України становив 1-0,9 % і був найменшим серед регіонів України. Валова додана вартість у 2013 р. у фактичних цінах становила 12947 млн грн. Частка області у загальному обсязі валової доданої вартості України упродовж останніх 8 років залишається незмінною і становить 1 %. Обсяг валової доданої вартості області перевищив рівень 2012 р. на 4,1 %.

Ключову роль у структурі валової доданої вартості відіграють сільське, лісове та рибне господарство (19,4 %), оптова, роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (12,2 %), освіта (11,0 %), операції з нерухомим майном (10,9%), державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування (10,8 %) та промисловість (8,6 %). Водночас, структура валової доданої вартості за останні роки зазнала змін. Частка сільського, лісового та рибного господарства знизилась з 30,9 % у 2001 р., до 19,4 % у 2013 р., промисловості, відповідно, з 15,4 % до 8,6 % та збільшилась питома вага сфери послуг.

У результаті цих процесів структура економіки регіону із сільськогосподарського типу економіки (1997 р.) віднесена до типу економіки з орієнтуванням на сферу послуг (2012 р.) разом з Київською та Волинською областями [61].

Транспортний і рекреаційний комплекс взаємопов'язані між собою, особливо в тих регіонах, для яких туризм і відпочинок є пріоритетними напрямками соціального та економічного розвитку. Тісні зв'язки між туризмом і транспортом ґрунтуються на необхідності формування

комплексної інфраструктури, яка б задовольняла потреби економіки і забезпечувала перевезення туристів із віддалених регіонів до основних зон туризму і відпочинку. Розвиток транспорту сприяє розширенню географії подорожей та розбудові шляхів сполучення, формуванню транспортної інфраструктури в цілому, підвищуючи попит на відпочинок [34].

На сьогодні Чернівецька обл. займає неоднозначну позицію у транспортній системі України. З одного боку, прикордонне розташування робить область потенційно привабливим транспортним коридором, і нині вона має, в цілому, налагоджене транспортне сполучення з Польщею, Румунією та Молдовою. З іншого боку, область знаходиться на периферії транспортних потоків національного рівня.

Зокрема, у межах області проходить відгалуження Тернопіль – Чернівці – Порубне та Чернівці – Мамалига від міжнародного транспортного коридору Балтійське море – Чорне море (Ягодин – Ковель – Луцьк – Тернопіль – Хмельницький – Вінниця – Умань – порти Чорного моря); державні національні автомобільні дороги Н-03 «Житомир – Чернівці» та Н-10 «Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига»; регіональні автомобільні дороги Р-62 «Верховина – Усть-Путила – Сторожинець – Чернівці» та Р-63 «Від автомобільної дороги Н-03 Даньківці – Вартиківці – КПП Сокиряни» та інші територіальні дороги.

Чернівецька обл. вкрита густою мережею автомобільних доріг загального користування, довжина яких становить 2885,5 км (з них 99,8 % – з твердим покриттям), у тому числі 1276,4 км (44,2 %) доріг державного значення, 1609,1 км (55,8 %) місцевого значення. Щільність автомобільних доріг з твердим покриттям в області становить 355,5 км на 1000 км² території, що є одним з найвищих показників серед регіонів України.

За останні 10 років у обласному центрі протяжність автомобільних доріг загального користування та експлуатаційна довжина залізниці не змінилися. В той же час було збудовано 6 км тролейбусних шляхів і на сьогодні діє 10 тролейбусних маршрутів, загальна довжина яких (в

одноколіїному обчисленні) складає 86,8 км, що на 7,4% більше, ніж у 2004 р.

Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування на території області становить 413 км і з 2004 р. залишилася незмінною.

Щільність залізничних колій становить 51 км на 1000 км² території (по Україні – 35,8 км). За цим показником область посідає третє місце серед регіонів України. На даний час по ст. Чернівці курсують поїзди сполучення: Чернівці – Ковель, Чернівці – Львів, Чернівці – Одеса, Чернівці – Київ.

КП «Міжнародний аеропорт «Чернівці» має зручне географічне розташування у місті Чернівці. Водночас, аеропорт не відіграє істотної ролі в загальному обсязі пасажирських перевезень області.

На цей час, сформована автобусна мережа Чернівецької області налічує 200 приміських маршрутів загального користування, 159 міжміських внутрішньо обласних автобусних маршрутів загального користування, а також 48 міських автобусних та 8 тролейбусних маршрутів загального користування, які обслуговують 25 юридичних осіб та 87 фізичних осіб підприємців, що обрали різні системи оподаткування.

Регулярним транспортним сполученням охоплено 380 із 417 населених пунктів області [61].

У січні – вересні 2020 р. підприємствами автомобільного транспорту в Чернівецькій обл. перевезено (з урахуванням перевезень підприємцями – фізичними особами) 897,4 тис. тон вантажів, що у 2,5 рази менше, ніж у січні – вересні 2019 р. Обсяг вантажообігу зменшився у 2,0 рази і склав 534,6 млн ткм.

Пасажирським автомобільним транспортом перевезено 9,8 млн пасажирів, що у 2,3 рази менше, ніж за січень – вересень 2019 р. Обсяг пасажирообігу зменшився у 2,1 рази і становив 272,1 млн пас. км.

Позитивний вплив туризму на економіку держави відбувається тільки у тому випадку, якщо він розвивається всебічно тобто не перетворює економіку країни в економіку послуг. Іншими словами, економічна ефективність туризму передбачає, що він в державі повинен розвиватися

паралельно і у взаємозв'язку з іншими галузями соціально-економічного комплексу.

Розглянемо складові соціальної та гуманітарної сфери, які впливають на розвиток туризму в регіоні.

1. Освіта. У 2020-2021 навчального року в області функціонує 383 заклади дошкільної освіти (з врахуванням філій – 429), у т. ч. 11 закладів інтернатного типу, 30 позашкільних навчальних заклади, 16 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, 15 освіти, 30 закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації, з яких 21 державної форми власності, 5 комунальної і 4 приватної, у яких навчається понад 32,1 тис. осіб.

Станом на 01.10.2020 р. функціонує 2121 гурток, в яких займаються 33,8 тис. дітей (31,7 %) від загальної кількості учнів.

Станом на 01.10.2020 на території області функціонує 22 опорних шкіл, які мають 30 філій. В опорних школах та їх філіях навчається загалом 10326 учнів. Організовано 100 % підвезення до місця навчання і додому дітей сільської місцевості (1691 учнів).

2. Охорона здоров'я. На 01.10.2020 р. в Чернівецькій обл. функціонує 106 закладів: із них лікарняних закладів – 31, самостійних амбулаторно-поліклінічних закладів – 64 (18 ЦПМСД (в тому числі 5 центрів об'єднаних територіальних громад – Вашківецький, Вижницький, Глибоцький, Клішківецький та Новодністровський)), інших закладів – 7 (будинок дитини, центр служби крові, центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, бюро судмедекспертизи, патологоанатомічне бюро, обласний центр громадського здоров'я, МСЕК та 4 стоматологічні поліклініки. В області функціонує 190 АЗПСМ та 192 ФАПів.

3. Культура. В області функціонує 387 бібліотек, 382 клубних заклади, 50 шкіл естетичного виховання, 49 установ кіно, 149 музеїв (9 – комунальних та 139 – громадських музеїв), 2 професійні театри, 2 концертних та філармонійних зали, обласний коледж мистецтв імені С.Воробкевича, Буковинський центр культури і мистецтв. При бібліотеках

області функціонує 62 інформаційно-ресурсних центри, створено 38 електронних баз даних. В області на державному обліку і під охороною держави налічується 1761 об'єкт, із яких 756 – пам'ятки архітектури і містобудування (62 – національного значення), 477 – пам'яток історії, 470 – пам'яток археології, 58 – пам'яток монументального мистецтва.

4. Спорт. В області функціонує 2220 спортивних споруд в т. ч.: 31 стадіон, 1565 площинних споруд (у т. ч.: майданчики з тренажерним обладнанням – 21, майданчики з нестандартним спортивним обладнанням – 365, тенісні корти – 21, футбольні поля – 260, інші майданчики – 898, приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять – 240, (у т. ч. з тренажерним обладнанням – 79, спортивні зали площею не менше 162 м² – 350, плавальні басейни – 11, в тому числі – 50-ти метровий – 1, 25-ти метровий – 4, інші – 6, в тому числі криті – 9, 25-ти метрові – 4, інші – 5; стрілецькі тири – 15, стрілецькі стенди – 1, стрільбище для стрільби з лука – 1, велотреки – 1, кінноспортивні бази – 1, споруди зі штучним льодом – 2, веслувально-спортивна база – 1, лижна база на 100 пар лиж і більше – 1.

Працює 33 спортивних заклади, в яких займаються 13260 учнів. За категорійністю спортивних шкіл 2 має вищу категорію, 3 ДЮСШ мають I категорію, 8 ДЮСШ мають II категорію, 20 ДЮСШ без категорії [43].

Отже, розвиток рекреації та туризму є невіддільним від соціально-економічного розвитку регіону, вагомим чинником стабілізації та структурної перебудови національної економіки, суттєво впливаючи і на розширення можливостей людського розвитку, і вирішення соціальних проблем населення, зокрема забезпечення оздоровлення та відпочинку населення, проведення змістовного дозвілля.

У наступному розділі нами буде досліджено сучасний стан та перспективи розвитку туристичної діяльності в Чернівецькій області.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Оцінка туристичної діяльності у Чернівецькій області

Активізація туризму викликала живий інтерес до проблеми виміру впливу туризму на економічний розвиток країн і регіонів. Швидке зростання доходів від туризму приваблює інвесторів у сферу виробництва регіонального туристичного продукту. На даний час туризм є однією з високодохідних галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та виступає в числі найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня і якості життя населення. Спектр виконуваних функцій туризму дозволяє використовувати його як дієвий інструмент стимулювання соціально-економічного зростання на макро- і мезорівнях господарювання.

Функції туризму перш за все проявляються на територіях конкретних регіонів, а можливості його розвитку визначаються умовами регіонів. Тому розгляд туризму як інструменту соціально-економічного розвитку особливо актуально з позиції регіонального підходу. Забезпечення зростаючої ролі туризму на соціально-економічні умови функціонування регіону вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є: оцінка ресурсної забезпеченості і туристичних можливостей регіону, виявлення унікальних об'єктів туристського інтересу, визначення напрямів розвитку ресурсної бази для досягнення бажаного соціально-економічного результату, тобто завдань, які пов'язані з управлінням туристичними ресурсами [42].

У табл. 2.1.1 наведено кількість обслуговуваних туристів у Чернівецькій обл. у 2000-2019 рр.

Як свідчать дані табл. 2.1.1, найбільшу кількість туристів було обслуговано в регіоні у 2003 р. – 20,725 тис. осіб, а найнижча кількість

Таблиця 2.1.1

Показники кількості обслуговуваних туристів у Чернівецькій обл.
у 2000-2019 рр. [11]

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	12121	286	1842	9993
2001	12726	237	1529	10960
2002	12792	83	1613	11096
2003	20725	283	2427	18015
2004	18575	599	2222	15754
2005	24883	2431	3240	19212
2006	37804	3779	5659	28366
2007	32913	2464	6501	23948
2008	36627	3494	8059	25074
2009	24341	3300	6434	14607
2010	24234	1660	7663	14911
2011	15687	148	6873	8666
2012	15908	148	8512	7248
2013	9328	14	7952	1362
2014	7689	7	7041	641
2015	7052	–	6543	509
2016	11698	–	10185	1513
2017	15974	–	14570	1404
2018	22306	–	21204	1102
2019	26359	–	24741	1618
Відхилення 2019/2018 р.:	4056	–	3537	516
- абсолютне, (+; -)				
- відносне, %	18,2	–	16,7	46,8
Відхилення 2019/2017 р.:	10385	–	10171	214
- абсолютне, (+; -)				
- відносне, %	65,0	–	69,8	15,2

у 2015 р. – 7,052 тис. осіб через суспільно-політичну ситуацію та військові дії на сході країни, але вже у 2016 р. ситуація у країні почала налагоджуватися, і у 2016 р. туристичний потік зріс до 11,698 тис. осіб.

У 2019 р. в області кількість туристів, обслугованих туроператорами та

турагентами становила 26359 осіб, що на 4056 осіб (18,2 %) більше ніж у 2018 р. та на 10385 осіб (65,0 %) більше ніж у 2017 р. Серед них кількість виїзних туристів – 24741 осіб, що на 3537 осіб (16,7 %) більше ніж у 2018 р. та на 10171 осіб (69,8 %) більше ніж у 2017 р.; кількість внутрішніх туристів у 2019 р. становила 1618 осіб, що на 516 осіб (46,8 %) більше ніж у 2018 р. та на 214 осіб (15,2 %) більше ніж у 2017 р.

У табл. 2.1.2 наведено показники наявності колективних засобів розміщування у Чернівецькій обл. 2011-2019 рр.

Таблиця 2.1.2

Показники наявності колективних засобів розміщування у
Чернівецькій обл. у 2011-2019 рр. [11]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, одиниць	Кількість місць, одиниць	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб
2011	81	6098	75333
2012	79	5674	81948
2013	77	5397	80239
2014	74	4942	65488
2015	65	4560	59607
2016	53	3818	69193
2017	49	3884	59253
2018*	25	1949	56673
2019*	24	1722	46408
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	-1	-227	-10265
- відносне, %	-4,0	-11,6	-18,1
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	-25	-2162	-12845
- відносне, %	-51,0	-55,7	-21,7

* Тільки юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб

Як свідчать дані табл. 2.1.2 на протязі досліджуваного періоду максимальна кількість колективних засобів розміщення була у 2011 р. – 81 од., у 2015 р їх кількість різко скоротилася до 65 од. і продовжувала далі скорочуватися і у 2017 р. склала 49 од.

У 2019 р. кількість колективних засобів розміщування у Чернівецькій обл. становила 24 од., що на 1 од. (4,0 %) менше ніж у 2018 р. та на 24 од. (51,0 %) менше ніж у 2017 р. Відповідно змінилася у 2019 р. кількість місць у колективних засобах розміщування – 1722 од., що на 227 од. (11,6 %) менше ніж у 2018 р. та на 2162 од. (55,7 %) менше ніж у 2017 р. Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування у 2019 р. становила 46408 осіб, що на 10265 осіб (18,1 %) менше ніж у 2018 р. та на 12845 осіб (51,0 %) менше ніж у 2017 р.

У табл. 2.1.3 наведено показники наявності санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Чернівецькій обл. у 2000-2017 рр.

Таблиця 2.1.3

Показники наявності санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Чернівецькій обл. у 2000-2017 рр. [11]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2000	10	1,8	6	0,6	2	0,3	43	2,9
2001	10	1,8	6	0,6	1	0,2	40	2,7
2002	9	1,7	6	0,6	1	0,2	40	3,4
2003	8	1,5	6	0,6	1	0,1	37	3,7
2004	8	1,3	5	0,4	1	0,1	38	3,8
2005	8	1,3	5	0,4	1	0,1	37	3,9
2006	7	1,3	5	0,4	1	0,1	37	3,8
2007	7	1,3	3	0,3	1	0,1	34	3,7
2008	7	1,3	3	0,3	2	0,2	30	3,2
2009	7	1,3	3	0,3	2	0,3	30	3,2
2010	7	1,3	3	0,3	1	0,2	26	2,8
2011	7	1,3	3	0,2	–	–	26	2,6

Продовж. табл. 2.1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2012	7	1,3	3	0,2	–	–	24	2,3
2013	6	1,2	2	0,1	–	–	24	2,3
2014	6	1,2	2	0,1	–	–	21	1,9
2015	6	1,2	–	–	–	–	16	1,7
2016	4	0,6	–	–	–	–	14	1,3
2017	5	0,7	–	–	–	–	13	1,6
Відхилення 2017/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	1	0,1	–	–	–	–	-1	0,3
- відносне, %	25,0	16,7	–	–	–	–	-7,1	23,1
Відхилення 2017/2015 р.: - абсолютне, (+; -)	-1	-0,5	–	–	–	–	-3	-0,1
- відносне, %	-16,7	-41,7	–	–	–	–	-18,8	-5,9

Як свідчать дані табл. 2.1.3 у 2017 р. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням у Чернівецькій обл. становила 5 од., що на 1 од. (25,0 %) більше ніж у 2016 р. та на 1 од. (16,7 %) менше ніж у 2015 р. Кількість баз та інших закладів відпочинку у 2017 р. в регіоні становила 13 од., що на 1 од. (7,1 %) менше ніж у 2016 р. та на 3 од. (18,8 %) менше ніж у 2015 р.

З 1 квітня 2020 р. держава більше не підтримуватиме комунальні заклади санаторного типу. На території Чернівецької обл. раніше функціонували такі комунальні санаторні заклади, як дитячий санаторій «Щербинці», гастроентерологічний санаторій «Стара Жадова», які, поряд з іншими, наразі не функціонують. Під загрозою припинення функціонування перебуває бальнеологічний санаторій «Брусниця», де відбувається скорочення штатної чисельності працівників, а також протитуберкульозні санаторії «Красноільськ» та «Садгора». Не надають відповідних послуг населенню пансіонат матері і дитини «Зелені пагорби», заклад оздоровлення та відпочинку дітей «Юність».

У табл. 2.1.4 наведено показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку в регіоні за 2000-2019 рр.

Таблиця 2.1.4

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку у Чернівецькій обл. за 2000-2019 рр. [11]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	Усього	у т.ч. у заклади оздоровлення	Усього	у т.ч. у закладах оздоровлення	Усього	у т.ч. у закладах оздоровлення
2000	56	13	2952	2528	10580	7714
2001	74	10	2279	2117	9355	5861
2002	372	14	2651	2651	24565	7279
2003	379	19	3415	3415	27036	8196
2004	536	26	4634	3978	38819	11178
2005	536	25	4342	3943	44257	10574
2006	554	28	4052	4052	42209	8722
2007	563	25	3987	3887	41154	7504
2008	560	24	4046	3926	40103	8098
2009	569	21	3356	3356	36386	5983
2010	562	16	3505	2543	35614	3955
2011	550	20	3782	3001	35036	5308
2012	559	19	3726	2921	34866	5649
2013	559	21	3827	3122	35051	5135
2014	547	23	3982	3462	34866	6233
2015	493	19	3338	2553	28414	3727
2016	492	16	2181	1696	29418	3521
2017	483	16	2427	1642	31867	3346
2018	473	11	1431	1046	30560	1817
2019	462	12	1499	1099	30865	1883
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	-11	1	68	53	305	66
- відносне, %	-2,3	9,1	4,8	5,1	1,0	3,6
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	-21	-4	-928	-543	-1002	-1463
- відносне, %	-4,3	-25,0	-38,2	-33,1	-3,1	-43,7

Дані табл. 2.1.4 свідчать, що найбільша закладів була у 2009 р. – 569 од., а найменша у 2000 р. – 56 од. У 2019 р. їх кількість становила 462 од., що на 11 од. менше ніж у 2018 р. та 21 од. менше ніж у 2017 р., а кількість дітей, які перебували у закладах у 2019 р. становила 1499 осіб, що на 68 осіб менше ніж у 2018 р. та 928 осіб менше ніж у 2017 р. Кількість закладів оздоровлення у 2019 р. їх кількість становила 12 од., що на 1 од. більше ніж у 2018 р. та 4 од. менше ніж у 2017 р. та у них у 2019 р. перебували 1883 особи, що на 66 осіб більше ніж у 2018 р. та 1463 особи менше ніж у 2017 р.

Стосовно кількості об'єктів сфери культури і мистецтв у Чернівецькій обл., які є невід'ємною частиною туристичної інфраструктури протягом 2000-2017 рр. ситуація наступна (табл. 2.1.5).

Таблиця 2.1.5

Показники функціонування театрів, концертних організацій та музеїв у Чернівецькій обл. за 2000-2017 рр. [11]

Роки	Кількість театрів, од.	Кількість глядачів на виставах, тис. осіб	Кількість концертних організацій, професійних творчих колективів, одиниць	Кількість слухачів на концертах, тис. осіб	Кількість музеїв, од.	Кількість відвідувачів музеїв, тис. осіб
1	2	3	4	5	6	7
2000	5	140,1	1	30,5	23	502,5
2001	4	152,8	1	116,0	23	534,9
2002	4	160,9	1	101,3	23	533,9
2003	4	164,9	1	111,9	28	553,9
2004	4	182,7	1	119,2	28	593,9
2005	4	166,9	1	161,7	28	611,6
2006	4	178,5	1	157,8	28	657,8
2007	4	199,5	1	159,0	28	737,3
2008	4	180,5	1	159,3	29	795,9
2009	4	160,1	1	147,0	30	956,8
2010	4	162,6	1	183,9	32	928,4
2011	4	192,4	1	188,1	31	888,4

Продовж. табл. 2.1.5

1	2	3	4	5	6	7
2012	4	197,3	1	173,3	31	883,8
2013	4	205,6	1	154,8	33	897,4
2014	4	158,9	1	109,8	35	745,9
2015	4	193,1	1	145,3	36	885,9
2016	4	211,5	1	158,2	35	856,2
2017	4	219,9	1	169,0	35	920,8
Відхилення 2017/2016 р.:						
- абсолютне, (+; -)	0,0	8,4	0,0	10,8	0,0	64,6
- відносне, %	0,0	4,0	0,0	6,8	0,0	7,5
Відхилення 2017/2015 р.:						
- абсолютне, (+; -)	0,0	26,8	0,0	23,7	-1	34,9
- відносне, %	0,0	13,9	0,0	16,3	-2,8	3,9

Як свідчать дані табл. 2.1.5, з 2001 р. по 2017 р. в області кількість театрів складала 4, але кількість глядачів у 2017 р. становила 219,9 тис. осіб, що на 8,4 тис. осіб (4,0 %) більше ніж у 2016 р. та на 26,8 тис. осіб (13,9 %) більше ніж у 2015 р. Загальна кількість концертних організацій на протязі 2000-2017 рр. становила 1 одиницю, при цьому кількість слухачів у 2017 р. становила 169,0 тис. осіб, що на 10,8 тис. осіб (6,8 %) більше ніж у 2016 р. та на 23,7 тис. осіб (16,3 %) більше ніж у 2015 р. Варто відзначити позитивну динаміку зростання кількості музеїв в регіоні з 23 од. у 2000 р. до 35 од. у 2017 р. що на 1 од. (2,8 %) менше ніж у 2015 р. Кількість відвідувачів музеїв у 2017 р. становила 920,8 тис. осіб, що на 64,6 тис. осіб більше ніж у 2016 р. та 34,9 тис. осіб. більше ніж у 2015 р.

У табл. 2.1.6 наведено показники функціонування бібліотек, музеїв та клубних закладів в регіоні за 2000-2017 рр.

Дані табл. 2.1.6 свідчать, що максимальна кількість бібліотек в регіоні становила 805 од. у 2000 р., а мінімальна склала 720 од. у 2017 р., що на 5 од. (0,7 %) менше ніж у 2016 р. та на 7 од. (1,0 %) менше ніж у 2015 р. Бібліотечний фонд у 2017 р. складав 9,3 млн примірників, що на 245,4 тис. прим. менше ніж у 2016 р. та на 374,2 тис. прим. менше ніж у 2015 р.

Таблиця 2.1.6

Показники функціонування бібліотек, кінозалів та клубних закладів у
Чернівецькій обл. за 2000-2017 рр. [11]

Роки	Кількість бібліотек, од.	Бібліотечний фонд, тис. примірників	Кількість кінозалів, од.	Кількість глядачів на сеансах за рік, тис. осіб	Кількість клубних закладів, одиниць	Кількість місць в них, тис. од.
2000	805	11765,8	478	155,0	856	217,1
2001	801	11638,5	476	148,0	853	216,1
2002	790	11480,4	138	134,0	833	213,3
2003	787	11359,6	146	178,0	821	209,1
2004	778	11257,3	146	191,5	805	206,5
2005	772	11109,9	146	151,2	806	206,6
2006	766	11054,2	146	121,4	799	205,5
2007	759	10857,1	146	126,6	796	203,7
2008	755	10767,5	146	115,3	792	201,7
2009	750	10557,2	143	85,7	784	199,6
2010	745	10377,7	143	86,8	780	199,1
2011	739	10192,7	143	84,0	776	197,6
2012	735	10107,3	71	81,0	775	197,4
2013	732	10048,9	75	67,2	775	196,0
2014	731	9833,7	74	50,0	773	195,1
2015	727	9679,8	73	42,8	769	194,2
2016	725	9551,0	767	193,4
2017	720	9305,6	764	188,8
Відхилення 2017/2016 р.:						
- абсолютне, (+; -)	-5	-245,4	-3	-4,6
- відносне, %	-0,7	-2,6	-0,4	-2,3
Відхилення 2017/2015 р.:						
- абсолютне, (+; -)	-7	-374,2	-5	-5,6
- відносне, %	-1,0	-3,9	-0,7	-2,9

Кількість клубних закладів склала 764 од. у 2017 р., що на 3 од. (0,4 %) менше ніж у 2016 р. та на 5 од. (0,7 %) менше ніж у 2015 р. Кількість місць в них, у 2017 р. склала 188,8 тис., що на 4,6 тис. (2,3 %) менше ніж у 2016 р. та

на 5,6 тис. (2,9 %) менше ніж у 2015 р.

Отже, серед актуальних проблем туристичної галузі Чернівецької обл. так і України: складність ведення туристичного бізнесу; брак позитивної інформації як на внутрішньому, так і на міжнародному інформаційному полі; недостатня розвиненість готельного господарства; занедбаність історико-культурних пам'яток та інші.

Задля розвитку туризму основними напрямками державної політики повинні стати: збереження туристичних ресурсів; вдосконалення нормативної бази; створення економічних умов для стимулювання розвитку туризму; надання пільг для організації туристичної роботи; залучення інвестицій в розвиток туристичної індустрії; сприяння розвитку конкуренції; забезпечення безпеки туристів; підтримка науковців; участь у міжнародних програмах розвитку туризму.

У наступному підрозділі нами будуть визначені напрями розвитку туристичної діяльності у Чернівецькій області.

2.2 Напрями розвитку туристичного ринку Чернівецької області

В багатьох країнах та регіонах туризм, як форма рекреації, є основним джерелом прибутків тоді, коли відсутні або вичерпані природні та соціально-економічні передумови для розвитку промисловості чи сільського господарства. За цих умов усе більш перспективним стає розвиток туризму на Буковині.

Стратегією розвитку Чернівецької області на період до 2027 року саме галузь туризму визначено як одну із стратегічних цілей (SMART-спеціалізація) на основі потенціалу економічного зростання з можливостями залучення інвестиційних ресурсів та збільшенням зайнятості населення.

Вдале географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, особливості рельєфу (компактне розміщення рівнинної, передгірської та

гірської частини, долини рік із каньйоноподібними ділянками), наявність багатьох компонентів рекреаційних ресурсів, багатой історико-культурної спадщини, тривале співіснування різних культур та традицій на відносно невеликій території, є чинниками розвитку туристичного потенціалу Чернівецької області.

Сприятливі можливості є для розвитку водного, пішохідного, гірського, альпінізму, кінного, лижного та велосипедного; наявність на території області виняткових печер створюють умови для екскурсійного спелеотуризму.

Чернівецька обл. є мультикультурним регіоном, що має теж значний туристичний та рекреаційний потенціал, адже саме ця територія – це перехрестя трьох історико-етнографічних районів (Буковина, Бессарабія, Гуцульщина). Крім того, регіон вважається південно-західним форпостом Київської Русі (України-Руси), співочою столицею країни та батьківщиною «Червоної руги», місцем проживання видатних історичних постатей.

Поліетнічність Буковини надає особливого характеру і європейський приклад для України – «Єдність у розмаїтті». Буковинський край багатий на пам'ятки історії та культури (автентичні історичні пам'ятки української, австрійсько-німецької, румунської, польської, молдавської, єврейської, турецької та інших культур).

Чернівці та Чернівецька обл. також мають значну кількість об'єктів історико-архітектурної спадщини, поєднання різних архітектурних стилів, таких як бароко, готика, модерн, класицизм, еkleктика, конструктивізм та ін., свідчить про мультиархітектурність регіону.

Область характеризується співіснуванням великої кількості об'єктів релігійного туризму (православні в т. ч. старообрядницькі, греко-католицькі, римо-католицькі в т. ч. єзуїтські, вірменські, протестантські, іудейські храми та святині), що вказує і на мультирелігійність регіону [23].

Пріоритетним напрямом екологічно збалансованого туризму на Буковині є розвиток сільського зеленого туризму. Свої послуги туристам

пропонують 99 приватних садиб сільського, екологічного (зеленого) туризму.

На території області налічується 90 діючих туристичних маршрутів різної класифікації, такі як: пішохідні, кінні, велосипедні, мотоциклетні, автомобільні, уїкендові (1-2 доби), короткотермінові (тиждень), середньотермінові (2-3 тижні), шкільні, молодіжні, сімейні, для дорослих, осіб зрілого віку, професійно-орієнтовані, комбіновані («До джерела Лужки», «До печери Довбуша», «Кам'яне кільце парку» та інші).

Сучасні тенденції розвитку туризму вимагають формування та просування туристичного продукту, скерованого на конкретного споживача, який сьогодні є більш інформований, незалежний, розкутий та критично й вибагливо відноситься до пропонованих йому товарів і послуг. Формування туристичного продукту у відповідності до потреб споживача потребує запровадження ефективної системи маркетингу та просування.

З метою розвитку та промоції найбільш привабливих туристичних локацій в Чернівецькій області було визначено 6 туристичних магнітів. Це дасть можливість зосередити організаційні та фінансові можливості для популяризації зазначених туристичних об'єктів шляхом проведення системної інформаційної та маркетингової роботи [22].

1. Історичне середмістя Чернівців.

Від першої писемної згадки про місто Чернівці пройшло більше 600 років. Завдяки вдалому геополітичному розташуванню Чернівці швидко розвивалися, зокрема, дякуючи вдалій торгівлі. На вулицях можна було почути кілька мов, у магазинах продавали найсучасніше вбрання з Франції, а в кав'ярнях подавали запашну віденську каву. По сьогодні місто зберегло традиції мультикультуралізму як втілення спадщини Австро-Угорщини.

Справжньою окрасою міста є архітектурний ансамбль Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, колишня Резиденція митрополитів Буковини і Далмації (1864-1882 роки).

Крім цього, заслуговують на увагу й архітектурний ансамбль центру

міста, зокрема його чотирьох площ та вул. О. Кобилянської, дерев'яна Миколаївська церква (1748 р.), римо-католицьки костели, Вірменська церква, палац Фрідмана або Синагога-клойз, один з центрів хасидського юдаїзму, ботанічний сад та заповідник цвинтарів на вул. Зеленій.

На північно-східній околиці міста Чернівці, поблизу Прута, знаходиться обласний музей народної архітектури та побуту – пам'ятка культурної спадщини. Територія музею – це мальовнича ділянка площею з різноманітним рельєфом, що дає уявлення про ландшафти географічних зон Буковини. На дев'яти гектарах вже збудованої експозиції відтворено дві сільські вулиці, які включають п'ять селянських садіб, громадські та господарські споруди (церква, дзвіниця, примарія, корчма, кузня). Вони презентують собою буковинські поселення середини ХІХ – першої половини ХХ ст. Для огляду відкриті етнографічні зони «Хотинщина», (Хотинський, Кельменецький, Сокирянський райони) і «Західне Подністров'я» (Кіцманський, Заставнівський, Новоселицький райони). Готується спорудження трьох інших зон музею – «Прикарпаття» (Глибоцький, Сторожинецький, Герцаївський, Вижницький райони) «Гуцульщина» (частково Вижницький, Путильський райони) та археологічна зона «Давня Буковина». У закінченому вигляді у експозиції буде відтворено п'ять сільських поселень, до складу яких увійдуть близько 180 архітектурних об'єктів, де експонуватимуться тисячі предметів хатнього вжитку, знарядь праці, виробів безіменних майстрів.

1. Хотинська фортеця.

Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця» є науково-дослідною та культурно-просвітницькою установою, що забезпечує виявлення, дослідження, збереження, охорону, використання та популяризацію пам'ятки архітектури національного значення – Комплексу споруд фортеці ХІІІ-ХVІІІ ст., м. Хотин. Також фортеця була місцем зйомок таких відомих фільмів як «Захар Беркут», «Русалонька», «Стріли Робінгуда», «Балада про доблесного лицаря Айвенго», «Три мушкетери», «Ясса»,

«Запорізька Січ», «Тарас Бульба». Відноситься до «Семи чудес України». Також на території міста Хотин розташовані 16 пам'яток історії, 24 пам'ятки архітектури, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Хотинський», дендропарк. Розпочато підготовку до створення тематичних музеїв «Хотинське кіно», турецької та молдовської культур, а також польської бойової слави.

2. Дністровський каньйон – каньйон, утворений річкою Дністер і розташований на межі 4 областей: Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької. Загальна довжина каньйону становить близько 250 км, що забезпечує Дністровському каньйону місце серед найбільших каньйонів не лише України, а й Європи. Дністровський каньйон, згідно з рішенням всеукраїнського Інтернет-опитування визнаний одним із 7 природних чудес України.

У долинах Дністра та його приток відслюється потужний комплекс осадових порід – від наймолодших антропогенних і до найдавніших силурійських відкладів палеозойської ери, та містять відбитки кількох видів викопних морських водоростей і різноманітний комплекс викопної фауни. Найдавніші пам'ятки природи Дністровського каньйону – скелі девонського геологічного періоду (вік – 350-400 млн. років), численні водоспади, листяні, мішані та соснові ліси, цілющі джерела.

Майже всі об'єкти природньо-заповідного фонду, розташовані вздовж Дністра на території Чернівецької області, входять до складу Національного природного парку «Хотинський» — природоохоронної території в Україні, в межах Хотинського, Кельменецького та Сокирянського районів Чернівецької області.

Також на скелях вздовж Дністра неподалік хутора Галиця Михалківської сільської ради розташовано скельний чоловічий монастир, який було зафіксовано у київській Книзі ще 1362 р. як «давно існуючий». Священним це місто було здавна: археологічні розкопки, проведені у 70-х роках минулого століття, свідчать про існування тут поганських капищ. Є

припущення, що спочатку скит йменувався Свято-Георгіївським, а «Миколаївським» назвали 1820 р. після дива, що сталося тут на день Святого Миколая: нічні зірки над монастирем нібито утворили хрест.

3. Покутсько-Буковинські Карпати – охоплюють територію Путильського, половину Вижницького і частину Сторожинецького районів Чернівецької області. Захоплює велика кількість мальовничих скель уздовж русел великих річок (Черемош, Путила). Найпопулярнішими скелями серед туристів є Кам'яна Багачка (с. Усть-Путила), Жаба (біля с. Мариничі на березі р. Білого Черемоша), скеля і печера Довбуша (біля с. Підзахаричі), неподалік від яких знаходяться найцікавіші пам'ятки природи – дивовижні скельні утворення Соколине око та Протяте каміння.

У межах Буковинських Карпат лежить Вижницький та Черемошський національні природні парки, у яких можна знайти більше 50 видів червонокнижних рослин і 60 видів рідкісних тварин, що перебувають під охороною та занесені до Червоної книги. Також на території Вижницького нацпарку є ранньослов'янське, язичницьке, кам'яне святилище з наскельними солярними знаками. Одні з найбільш мальовничих місць Буковинських Карпат – перевали «Німчич» (586 м) та «Шурдин» (1173 м), та смугарські водоспади. Окрасою є «Буковинське Око», озеро з площею природоохоронної території 2,5 га, що знаходиться на висоті близько 1000 м. над рівнем моря, має овальну форму завдовжки 100 м та, за легендами, бездонну глибину.

4. Світовий центр старообрядництва «Біла Криниця» та інші об'єкти релігійного туризму області.

Село Біла Криниця, що лежить на кордоні з Румунією, з давніх давен було центром поселення росіян-старовірів на Буковині, яких називали липованами. Ця релігійна громада у часи Івана Грозного зазнала переслідувань зі сторони російської царської влади. Австрійська ж влада поставилася прихильно до переселенців. Цісар Йосиф II у 1783 р. звільнив старообрядців від податків на 20 років і гарантував свободу віросповідання,

наділив землею і звільнив від панщини та військової служби. З 1784 р. поселення – центр російської старообрядської діаспори, який через криницю з білою вапняковою водою назвали Білою Криницею. В Білій Криниці раніше був Покровський монастир, що вважався найбільшим духовно-просвітницьким центром на Буковині. У монастирі була зібрана велика бібліотека, переписувалися книги, знаходився архів митрополії. Успенський собор було споруджено за часів гоніння старовірів Миколою І. Собор став не лише резиденцією старообрядницького архієрея, а архітектурним уособленням розквіту старообрядництва. Будувався він за сприяння одного з найбагатших московських купців – Овсянникова в 1900-1908 рр. На будівлю витратили півмільйона рублів золотом. Зовні собор спеціально покривали глазурованою черепицею і цеглою, яка не втратила своїх якостей до наших днів. Інтер'єр Собору прикрашений чудовим різьбленим іконостасом роботи старих володимирських, палехських і новгородських майстрів. У Також в Чернівецькій області розташовано Свято-Вознесенський Банченський чоловічий монастир – одне з найбільш незвичайних місць на Буковині. Незважаючи на своє нещодавнє заснування – 1996 р. – цей чоловічий монастир по праву вважається одним із найбільших і найкрасивіших монастирів України. Вознесенський собор, Покровська церква, келії монахів, трапезна, дзвінниця висотою 65 м, що не поступається дзвінниці Почаївської Лаври, Троїцький собор – найбільший і найрозкішніший православний храм із збудованих у новочасній Україні.

У м. Вашківці на Аниній горі розташовано жіночий православний монастир, цілий комплекс церков і келій жіночого монастиря Св. Анни. На місці решток хреста, встановленого тут колись із нагоди скасування кріпосного права 1848 р., воздвигнуто новий – на честь преподобної Анни.

Місто Вижницю пов'язують із життям та діяльністю засновника хасидизму як течії, Ісроеля Еліезера, відомого як Баал Шем Тов або скорочено Бешт (Людина доброго імені). Як відомо, статус лідера хасидського двору (хасидського ребе або цадика) передається у спадок, і

сьогодні чинним Вижницьким ребе в ізраїльському Бней-Брак є Ісроел Хагер. За кількістю вірян цей напрямок хасидизму вважається другим у світі після гурських хасидів.

Подієвий туризм у Чернівецької області є перспективним напрямком розвитку.

1. Міжнародний поетичний фестиваль «Meridian Czernowitz» – дійство, побудоване на фундаменті культурної спадщини Чернівців, продукт генної та історичної пам'яті його мешканців. Метою фестивалю є повернення Чернівців на культурну мапу Європи й розвиток діалогу між сучасними українськими поетами та їх зарубіжними колегами.

Учасниками фестивалю є відомі та цікаві поети з Німеччини, Австрії, Швейцарії, Великобританії, США, Данії, Нідерландів, Люксембургу, Ліхтенштейну, Польщі, Румунії, Росії, України та ін. Але головний учасник фестивалю – саме місто, де в цей час відбуваються численні поетичні читання, лекції, дискусії, презентації книг, поетичні прогулянки, музично-поетичні й винно-сигарно-поетичні вечори та театральні перфоманси.

2. Буковинська маланка – метою Фестивалю є презентація Чернівецької обл., як різнобарвного краю в етнічному відношенні, регіону в якому збережені традиції народних свят, зокрема традиції маланок. Оскільки серед традиційних свят новорічної обрядовості на Буковині у зимовому циклі особливо виділяється традиція маланкування.

Фестиваль Маланок – це унікальне дійство, на якому представлена українська, бессарабська, гуцульська, молдавська, румунська маланка, традиції яких збережені на Буковині. У Фестивалі також беруть участь колективи з маланкою осучасненою, так званою переберією. Особлива вагомість участі у Фестивалі маланкуючих колективів області, які демонструють автентичну маланку, вік якої більше ста років.

Красноільська маланка бере свій початок ще з часів Румунії та проводиться щорічно 14 січня. Ще п'ять років тому про Красноільську Маланку мало хто чув, проте останнім часом вона стає дедалі популярнішою,

завдяки своєму незрівнянному колориту. В селищі п'ять великих Маланок, які представляють п'ять кутів, кожна з яких нараховує понад п'ятдесят чоловік, попередньо обирають газдів – старостів перебирій, вони відповідають за організацію. Маланка кожного з кутів традиційно відрізняється своїми особливостями у костюмах та деяких сценках.

Вашківецька Маланка – щорічне традиційне святково-театралізоване дійство, що проходить на Буковині в місті Вашківці Вижницького району 13-14 січня. Оригінальна назва «Переберія» - що означає перевдягання. Головні учасники дійства – Маланка, Козак, Бук Шандр, Українка, ведмеді, цигани, дід та баба – перевдягнені чоловіки та хлопці. Також кожного року з'являються нові персонажі, Маланка останніми роками часто відображає найгучніші події минулого року і показує їх у своєму баченні. Святкування у такому форматі відбувається вже понад 100 років.

3. Буковинський молодіжний етнодуховний фестиваль «Обнова-фест» проводиться з 2008 р. За попередні роки його відвідали десятки тисяч гостей і він увійшов до числа найулюбленіших і найпопулярніших фестивалів у західній Україні. В «Обнова-фесті» беруть участь кращі фольклорні колективи області, відомі музичні гурти, народні умільці, Чернівецький обласний академічний музично-драматичний театр імені Ольги Кобилянської.

Дійство відбувається переважно на Зелені свята (червень) у Чернівецькому обласному музеї народної архітектури та побуту.

4. Петрівський ярмарок в Чернівцях – має багату історію, і проведення цього фестивалю-ярмарку почалося ще в XVIII ст.

Традиційними для Петрівського ярмарку були виступи народних музикантів, а також артистів – місцевих та мандрівних, які розважали гостей ярмарку на спеціально зведених дерев'яних помостах, а також предмети розкоші, які вартували великих грошей. Ярмарок супроводжували танці з гучною музикою, особливо популярними були молдавські танці, а ще мазурка та вальс. Петрівський ярмарок втілював у собі не лише місце та час

для торгівлі, а святковий та піднесений настрій, тому відігравав важливу роль власне для Буковини, а також Угорщини, Австрії, Німеччини, Росії, деяких земель Румунії та навіть Туреччини, звідки на Буковину з'їжджались купці.

На сьогодні Петрівський ярмарок – це свято для чернівчан та гостей. На традиційному ярмарку, який триває зазвичай два дні – суботу та неділю близько до свята Петра і Павла (12 липня), не обходиться без продажу товарів різного призначення, презентацій послуг та товарів, а також сувенірів та продукції народних майстрів. У програмі Петрівського ярмарку також є виступи різноманітних танцювальних та музичних колективів, різноманітні акції та конкурси для жителів та гостей міста.

5. Фестиваль «ПАМІР-ФЕСТ». Під час свята відбулося сходження на найвищу гору Буковини – Яровицю та розгорнуто на ній прапор України, а також на гору Томнатик, де колись розташовувалася військова частина «Памір». Один із п'яти куполів розмалювали у найбільшу у світі писанку, яку видно із космосу. Серед святкових заходів були виступи народних колективів, а також музикантів з України та з-за кордону. Також під час фестивалю проводилися різноманітні атракції: джипінг, демонстрація кінофільмів, пригощання гуцульською кухнею тощо.

6. «Буковинська осінь». Щороку у вересні, на Буковині в с. Реваківці Кіцманського району на території клубу сімейного відпочинку «Буковинська Троя» відбувається агропромисловий ярмарок «Буковинська осінь».

Торгові ряди на ярмарку заповнені різноманітною якісною продукцією вирощеною на полях та фермах нашого краю: елітним насінням, саджанцями плодових, декоративних дерев та кущів, плодоовочевою продукцією та продукцією молочної, м'ясопереробної, консервної та рибної галузей. Відвідувачі свята мають змогу не тільки побачити й почути про успіхи буковинських аграріїв та тваринників, а ще й придбати продукцію за цінами нижче ринкових – цінами від виробника. На ярмарку діє більше ста торгових точок, на яких реалізовували сільськогосподарську продукцію, продукцію харчової переробної промисловості краю, різноманітній крам, сувеніри та

вироби народних умільців Буковини.

Для гостей свята виступають аматорські колективи області, проводиться святковий концерт, а також спортивні заходи, конкурси та інші розважальні заходи [23].

Отже, сьогодні розвиток туризму Чернівецької обл. знаходиться на етапі, коли необхідно активізувати дослідження традиційних і нових сегментів ринку, попиту споживачів, інформаційних технологій та управлінських методик. Ефективне функціонування цієї сфери потребує точних статистичних даних, глибоких досліджень, якісного менеджменту на основі принципів стійкого розвитку. Зростання показників розвитку туризму значною мірою залежить від стану безпеки та захисту туристів (туристам необхідно надавати точні дані щодо стану безпеки в туристичних регіонах). Також потрібно здійснювати подальше спрощення адміністративних та податкових обмежень у сфері туризму. За такого підходу розвиток туризму стимулюватиме розвиток багатьох галузей, безпосередньо з ним пов'язаних. Саме тому, на нашу думку, туризм повинен поступово зайняти вагоме місце в економічній структурі регіону.

У наступному підрозділі нами буде розроблено екологічний тур по Чернівецькій області.

2.3 Розробка екологічного туру по Чернівецькій області

Згідно з Міжнародною Спілкою Охорони Природи: «Екотуризм – мандрівка з відповідальністю перед довкіллям по відносно непорушеним природним територіям з метою відпочинку та вивчення природних і культурних цінностей, що сприяє охороні природи, спричиняє мінімальний вплив на довкілля, забезпечує активну соціально-економічну участь місцевих жителів та отримання ними переваг від цієї діяльності».

Міжнародне Екотуристичне Товариство: «Екотуризм – це

відповідальна мандрівка у природні території, що сприяє охороні довкілля та підвищує добробут місцевого населення».

Всесвітній фонд дикої природи: «Екотуризм – туризм, що передбачає мандрівки у місця з відносно недоторканою природою, з метою отримати уявлення про природні та культурно-етнографічні особливості даної місцевості, що не порушує при цьому цілісності екосистем та створює такі економічні умови, за яких охорона довкілля і природних ресурсів стають вигідними для місцевого населення».

Існує також чимала кількість інших визначень (що говорить про актуальність цього питання), проте саме їхні спільні риси дозволяють виокремити основні принципи екотуризму, що їх підтримує більшість експертів у цій галузі. Саме дотримання цих принципів дає змогу виокремити екологічний туризм серед інших видів туризму та обумовлює його соціальне значення [14].

Екотуризм охоплює різні види туризму: краєзнавчий, відпочинковий, пригодницький та ін. за умови, що особа, яка бере участь в екологічному турі, свідомо не втручається у природні екосистеми, виражаючи повагу до навколишнього середовища і культури місцевих мешканців, а її туристичні видатки поповнюють фонди охорони природи та місцевого населення [64].

Екологічний туризм підвищує екологічну свідомість як туристів, так і місцевих мешканців, які побачивши зацікавленість регіоном, починають більше цінувати природні багатства і брати участь в їх охороні. Екологічний туризм забезпечує кошти на підтримку охоронних програм, догляд парків, видання карт та брошур [62].

Екотур має особливості, які в сукупності відрізняють його від масового туризму. Подорож до природних територій здійснюється порівняно невеликими групами. Мотивація туристів, полягає у потребі спілкування з природою, прагненні отримати естетичне і моральне задоволення від неї, побачити унікальні ландшафти. Ще однією особливістю екотуризму є екологічна свідомість подорожуючих. Туристи готові на деякий час забути

про вигоди цивілізації, можливо навіть тимчасово відмовитись від певних звичок заради підтримання довкілля у належному стані. Крім того, екотуризм передбачає певну екологічну освіту в комплексі з глибоким пізнанням пам'яток природи, архітектури, культурних особливостей місцевого населення [64].

Екологічний туризм є ефективним засобом економічного і соціального відродження сільських територій України. Індустрія екотуризму виконує важливі функції у розвитку господарського комплексу й економіки країни, регіону, області, оскільки: збільшує місцеві доходи; створює нові робочі місця; сприяє розвитку галузей, що орієнтовані на виробництво екотуристських послуг; розвиває соціальну і виробничу інфраструктуру в туристських центрах; збільшує надходження в бюджет [4].

Основними завданнями екологічного туризму є такі:

- а) звернення до природи й використання переважно природних ресурсів;
- б) не завдавати шкоди або мінімізувати її щодо середовища існування;
- в) спрямованість на екологічну освіту і просвіту, формування культури відносин рівноправного партнерства з природою;
- г) збереження об'єктів місцевої соціокультурної сфери;
- д) економічна ефективність, забезпечення сталого розвитку тих районів, де він здійснюється [68].

Основні властивості екологічного туризму такі.

По-перше, екологічний туризм– це насамперед подорожі відвідування збережених належним чином природних територій, представлених у всьому світі здебільшого національними та природними парками, резерватами й іншими типами природних територій, що охороняються.

По-друге, він передбачає наявність певних, доволі жорстких правил поведінки для туристів, їх дотримання є принциповою умовою успішного розвитку самої галузі.

По-третє, екологічний туризм характеризується відносно слабким

негативним впливом на природне середовище, тому його іноді називають «м'яким туризмом». Саме із цієї причини він став практично єдиним видом використання природних ресурсів у межах природних територій, що особливо охороняються.

По-четверте, екологічний туризм передбачає: місцеві спільноти не лише працюють як обслуговуючий персонал, а й продовжують жити на території, що охороняється, вести звичний уклад життя, займатися традиційними видами господарювання, які забезпечують ощадний режим природокористування. Закономірно це приносить певний прибуток населенню, сприяє його соціально-економічному розвитку.

По-п'яте, екологічний туризм поєднує відпочинок, розваги й екологічну освіту для мандрівників [28].

При створенні екомаршрутів слід враховувати такі особливості:

1. Екологічний тур повинен обов'язково мати три складові: екоосвітню (наявність елементів екологічної освіти та просвіти), природоохоронну (реалізується у природозберігаючій поведінці групи на маршруті, застосування спеціальних еколого-туристських технологій мінімізації впливу на природне середовище), етнотолерантну (виявляється у повазі інтересів місцевих жителів).

2. Екологічний маршрут має відповідати традиційним принципам екологічного туризму, а саме:

– екологічному, сутністю якого є визначення та гармонізація основних зв'язків в екотуристській системі (між туристами, туроператорами, природними ландшафтами, місцевою громадою);

– геоекологічному (конструктивно-географічному), що базується на природо-орієнтованому раціональному використанні, охороні та відтворенні природних ресурсів;

– екостабілізуючому, метою якого є недопущення та мінімізація збитків природному середовищу, що не порушують екологічної стійкості середовища;

- інтелектуально-освітньому, який передбачає спрямованість на масову екологічну освіту та виховання;
- соціально-етичному, що має на меті орієнтацію на формування екокультури та екоетики спілкування з природним середовищем;
- етнекологічному, який спирається на використання етнокультурного середовища, збереження та відтворення етнокультурних традицій, раціональне природокористування та охорону природи;
- економічно-розвиваючому, що полягає у спрямуванні на ефективний сталий розвиток тих регіонів, де він здійснюється, інвестуванні в охорону та відтворенні природного середовища.

3. Обов'язковими вимогами до екологічних турів є:

- відповідність принципам екологічного туризму;
- наявність мандрівників;
- забезпечення туристів проїзними документами в прямому й зворотному напрямках;
- організація харчування на маршруті й у місцях розміщення;
- наявність природних (а іноді й культурних) визначних місць;
- підготовка місць для відпочинку та розміщення груп туристів на нічліг у кожному пункті зупинки (якщо це потрібно);
- наявність обслуговуючого персоналу (керівників туристичних груп, інструкторів, екскурсоводів);
- ув'язка календарних строків, маршрутів подорожей і розкладу руху транспорту з перевізниками;
- розробка господарсько-фінансового плану та калькуляції вартості туристичних путівок з урахуванням умов укладених договорів і наданих послуг;
- підбір і підготовка кадрів, забезпечення їх необхідними методичними матеріалами та реквізитами.

4. Екотур повинен виконувати такі завдання:

- постійно, систематично і цілеспрямовано культивувати критерій рівноваги навколишнього природного середовища;
- гармонізувати відносини між природою, суспільством і економікою;
- орієнтувати турорганізації на збереження, відтворення і збільшення споживчої вартості природного середовища за рахунок виділення частини прибутків від туризму на вирішення пов'язаних із цим завдань;
- підкоряти короточасні інтереси отримання прибутку від туризму довгостроковим інтересам зберігання природи для майбутніх поколінь, примноження рекреаційно-туристських ресурсів, а також для подальшого розвитку туризму;
- формувати в туристів почуття особистої відповідальності за стан природи та її майбутнє, стверджуючи в їх свідомості приналежність до неї як її невід'ємної органічної частини [59].

Отже, програму або тур можна вважати екологічними, якщо:

- 1) кваліфіковані гіді ведуть туристів до цікавих й екологічно сприятливих природних і культурних ландшафтів;
- 2) програма туру передбачає відвідування навчальних екологічних стежок, природознавчих, краєзнавчих музеїв, екотехнологічних господарств та ознайомлення з місцевими екологічними проблемами;
- 3) програма туру передбачає ознайомлення із суто природними об'єктами й незайманою природою в поєднанні з вивченням традиційних, аборигенних форм природокористування;
- 4) транспорт, яким користуються туристи, не завдає шкоди навколишньому середовищу;
- 5) їжа туристів екологічно чиста й корисна, при цьому до раціону туристів включено місцеві продукти;
- 6) туристи не залишають на маршруті сміття, а збирають його для подальшої екотехнологічної переробки.

У зв'язку з цим організатори екологічних турів віддають перевагу

багаторазовим пакункам продуктів;

- привали, бівуаки й особливо вогнища влаштовують виключно в спеціально обладнаних місцях;

- збір грибів, ягід, квітів, лікарських рослин, будь-яких природних сувенірів туристи проводять тільки в суворо відведених місцях і в певний час;

- з усіх видів полювання можливе тільки фотополювання (мисливські тури є антиекологічними);

- готелі, кемпінги чи притулки та колиби, у яких зупиняються туристи, розташовані так, що не порушують нормальний, екологічно сталий розвиток навколишнього ландшафту та не спотворюють його вигляд;

- готелі й кемпінги побудовано з екологічно нешкідливих матеріалів, стоки й викиди очищають, інші відходи утилізують;

- місцевих жителів залучають до туристичного бізнесу, вони отримують можливість розвивати традиційні форми господарства;

- туристи з повагою ставляться до місцевих культурних традицій, прагнуть вивчити та зрозуміти їх;

- туристи доступними їм способами беруть участь у вирішенні місцевих екологічних проблем;

- доходи від туру (їхня частина) залишаються в місцевому бюджеті.

Комплектування туристичних груп.

Керівник туристичного походу повинен:

- 1) володіти знаннями, навичками й вміннями, які визначено обсягом програми «Організатор екологічного туру»;

- 2) мати досвід участі в поході з відповідного виду туризму як мінімум на одну категорію складності вище, ніж заявлений маршрут;

- 3) мати досвід керівництва походом з того самого виду туризму попередньої категорії складності.

Крім того, керівник групи повинен:

- уміти максимально згладжувати й (або) ліквідувати конфлікти, що виникають як усередині групи, так і поза нею;
- уживати заходів для згуртування колективу групи;
- визначити в складі групи неформальних лідерів, які можуть (або не можуть, або не хочуть, тобто протидіють) допомогти керівникові групи в його роботі, а якщо є «опозиція», знайти способи її нейтралізації [59].

Мотивація комплектування туристів у групи може бути різною, наприклад, виходячи із спільних інтересів. Групи туристів можуть бути об'єднані однією професією, родом занять. При комплектуванні груп слід ураховувати не лише спільність інтересів її членів, а й час, зручний для поїздки.

Від чисельності групи багато в чому залежить ефективність організації та проведення походу. Оптимальний кількісний склад туристичної групи в екологічному поході коливається в межах від шести до десяти осіб, а для туристичної групи, яка бере участь у поході вихідного дня, некатегорійному поході або подорожі, він повинен бути не менше чотирьох і не більше п'ятдесяти осіб.

У туристичній групі зазвичай є кілька основних громадських «посад»: староста, відповідальний за спорядження, відповідальний за харчування, культорганізатор.

Проектування туру – це узгодження можливостей підприємства, яке здійснює проектування, із запитам туристів.

Вимоги до проектованої туристичної послуги поділяються на обов'язкові та рекомендовані. До обов'язкових належать вимоги безпеки життя, здоров'я туристів, збереження їхнього майна та охорона навколишнього середовища. Рекомендовані вимоги – це відповідність призначенню, точність і своєчасність виконання, комплексність, етичність обслуговування, комфортність, естетичність, ергономічність.

Підсумком проектування туру є правильно й повністю заповнені:

- технологічна карта туристичної подорожі;

- графік завантаження підприємств-постачальників туристичних послуг;
- інформаційний листок до туристичної путівки;
- програма обслуговування туристів.

На завершення необхідно також передбачити методи контролю якості обслуговування, відповідності послуг очікуванням екотуристів. На практиці найбільшого поширення набули візуальні методи (огляд експертами турфірми маршруту, готелів, транспорту, об'єктів екскурсійного показу), аналітичні методи (аналіз поданих постачальниками послуг, документів, проспектів, меню та ін.) й соціологічні методи (опитування та анкетування туристів після експериментального впровадження туру, опитування персоналу) [59].

Ми пропонує груповий (6 осіб) еко-тур вихідного дня «Протяте каміння та перевал Німчич».

Перевал Німчич, висотою 586,3 м над рівнем моря, знаходиться між Вижницьким (с. Виженка) і Путильським (с. Підзахаричі) районами Чернівецької обл. Ще донедавна цей автомобільний перевал був основним шляхом із Вижниці у Підзахаричі і далі у наступні села долини Черемоша. Лише на зламі ХХ і ХХІ століть основний рух почав відбуватися автодорогою вздовж берега річки. Щоб потрапити на перевал, необхідно проїхати уздовж все с. Виженку, проминувши поворот в урочище Лужки. Далі широка гравійна дорога пірнає у ліс і кількома серпантинами вибирається на сідловину хребта. Спуск у долину Черемоша, у село Підзахаричі, дуже короткий і стрімкий, з кількома різкими поворотами. Не рекомендується долати перевал у дощову погоду чи темний час доби, не кажучи вже про зимовий період.

Німчич (інша назва – Турецька Вершідь) – перевал у Покутсько-Буковинських Карпатах. Розташований на межі Путильського і Вижницького районів Чернівецької області і є вододілом річок Виженки і Черемоша.

Перевал Німчич (586 м) – одне з найбільш мальовничих місць у

Буковинських Карпатах, де знаходиться однойменний міжнародний туристично-розважальний комплекс. Звідси відкривається чудовий краєвид гірської долини, якою тече бурхливий Черемош. Схили круті, тому дорога йде серпантинном з багатьма поворотами. Вздовж дороги – чудернацькі дерев'яні скульптури казкових лісових мешканців, що виготовлені відомим майстром коренепластики Юрієм Паучеком. Поблизу перевалу – виходи залізистих мінеральних вод, на гірських річках – мальовничі водоспади. Поширені низькогірні лісові ландшафти з ялиново-ялицево-буковими лісами.

Взимку перевал Німчич – це засніжені схили, де можна покататися на санках, гірських лижах, сноубордах, на конях і снігоходах, а також на справжніх гуцульських гринджолах. А влітку – пройти пішохідними, велосипедними, водними маршрутами, зайнятися альпінізмом, також можна по-справжньому оцінити всю велич вершин і безмежність полонин, здійснюючи політ на парашані.

Неподалік від перевалу знаходяться найцікавіші пам'ятки природи Буковинських Карпат: дивовижні скельні утворення Соколине Око та Протяте Каміння; печера Олекси Довбуша відважного народного ватажка 30-40 рр. XVIII ст. Дістатися до цих об'єктів можна лише пішими маршрутами. Вони нескладні й доступні для будь-кого, хто хоч трохи орієнтується на місцевості.

Протяті Камені – геологічна пам'ятки природи місцевого значення, група мальовничих скель. Розташовані в Пукутсько-Буковинських Карпатах, на межі Пукутського та Вижницького районів Чернівецької обл., біля східної частини села Хорови. Скелі утворені з розчленованих потужних пластів пісковика. Деякі з них пронизані отворами та ходами, через що й виникла назва – Протяті Камені. Цей туристичний об'єкт досить відомий і популярний в Чернівецькій обл., про що свідчать гори сміття біля каменів, проте в Косові та районі мало людей знає про них. Саме тому і з'явився цей матеріал [32].

Характеристика туру:

1) автомобільно-пішохідний маршрут (виїзд з м. Чернівців до с. Мигово о 9:00 ранку; приблизний час приїзду – 18:00; їхати 1 год. в одну сторону(45 км.), під час їзди робимо зупинки біля гарних місць; йти 1,5 год. в одну сторону (4 км);

- 2) рівень складності: середній;
- 3) тривалість – 8 годин;
- 4) група 6-10 осіб;
- 5) вік з 18 років.

До вартості тури входить: трансфер Чернівці – Мигово – Чернівці; робота інструктора; гарячі та прохолодні напої.

Калькуляція тури (табл. 2.3.1).

Таблиця 2.3.1

Калькуляція тури «Протяте каміння та Перевал Німчич»

[складено автором]

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн	Кількість	Розрахункова формула	Загальна сума, грн
1	Транспорт	1000	6	-	6000
2	Заробітна плата інструктора- супроводжувачого	1000	1	$V_z = \text{Денна ставка} * \text{Кількість днів роботи}$	1000
3	Накладні витрати	-	10 %	$V_n = (п1 + п2) * 10\% / 100\%$	700
4	Страховання туристів	100	6	-	600
5	Прибуток	-	20 %	$Ціна = 20\%/100\% * (п1 + п2 + п3)$	1780
7	Загальна вартість тури	-	-	$V_{тз} = п1 + п2 + п3 + п4 + п5$	10680
8	Ціна путівки на 1 особу	-	-	$Ц_{п} = V_{тз} / \text{Кількість осіб}$	1780

Згідно даних табл. 2.3.1 ціна путівки на 1 особу – 1780 грн.

Отже, екотуризм – це туристична діяльність, метою якої є пізнання особливостей малозмінених природних і традиційних культурних ландшафтів за умови збереження ландшафтного різноманіття. На території України достатньо сприятливі умови та ресурси для розвитку екотуризму,

але, щоб він став пріоритетним напрямом національного туризму, основою його розвитку має бути розробка спеціальної державної, регіональних та місцевих програм з розвитку екотуризму, а також свідоме ставлення кожного з нас до довкілля.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розвиток туристичної галузі – однієї з пріоритетних сфер економічної діяльності Чернівецької області – залежить від політичних, економічних та суспільних факторів. Загальна політична нестабільність, відсутність чітко визначених стратегічних пріоритетів, тривалі конфлікти між політичними силами та часті зміни влади значно обмежують можливості туристичного розвитку та не сприяють подорожам як вітчизняних, так і іноземних туристів. Відсутність рішучих економічних реформ за роки незалежності України призводить до певних негативних економічних процесів, які також не сприяють розвитку туризму. І це, перш за все, висока інфляція та собівартість життя, низький рівень розвитку транспортних, готельно-ресторанних, туристичних та інших споживчих послуг.

Багатий природно-рекреаційний потенціал Чернівецької області, значна кількість туристичних комплексів, добре розвинута мережа готельно-ресторанного господарства та торговельних закладів, малі готелі, мотелі та сільські садиби, наявність у м. Чернівці туристично-інформаційного центру та потужних туристичних операторів створюють підґрунтя до прискореного розвитку туристичної галузі області. Однак, світовий досвід доводить, що наявність тільки рекреаційних ресурсів або багатой історико-архітектурної та культурної спадщини не гарантують інтенсивного розвитку туризму, різкого збільшення туристів, зростання попиту на внутрішньому і міжнародному ринках.

Розвиток туристичної галузі регіону, зокрема внутрішнього туризму, можливий за наявності не лише зазначених передумов, а й розбудови туристичної інфраструктури, створення відповідних соціально-економічних умов. Слід зазначити, що попри те, що за останні роки темпи будівництва нових туристичних комплексів набирають обертів, більшість готелів, санаторіїв, баз відпочинку та туристичних баз будувалися за проектами, що

сьогодні не відповідають міжнародним стандартам.

Метою політики розвитку сфери туризму в регіоні на найближчі роки повинно стати формування сучасного конкурентоспроможного туристичного комплексу, який задовольняв би потреби як вітчизняних, так і іноземних громадян в туристичних послугах, а також створював би умови для сталого розвитку туризму в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк Я. Д. Соціально-економічні передумови розвитку рекреаційно-туристичної індустрії в Івано-Франківській області / Я. Д.Атаманюк // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 26. – С. 122-131.
2. Бабарицька В. К. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. / В. К. Бабарицька, А. Я. Короткова, О. Ю. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
4. Білецька Г. А. Розвиток екотуризму як засіб економічного зростання Хмельницької області / Г. А. Білецька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №10. – Т. 2. – С. 245-247.
5. Блэкберн А. А. Региональные ландшафтные парки как туристско-рекреационные предприятия в контексте устойчивого развития туризма в Украине / А. А. Блэкберн // Вісник ДІТБ. – 2005. – № 9. – С. 190–196. – (Серія «Економіка, організація і управління підприємствами в туристичній сфері»).
6. Богуш Л. Г. Екотуризм як вектор інтеграції соціально-економічної та екологічної складових сталого розвитку / Л. Г. Богуш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics-of-nature.net/uploads/arhiv/2008/Vogush.pdf>
7. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів / М. Борушак. – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. – 288 с.
8. Брич В. Я. Туроперейтинг : підруч. / за заг. ред. д.е.н., проф. В. Я. Брича. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2017. – 440 с.
9. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посіб. / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – К. : Центр учб.

л-ри, 2016. – 178 с.

10. Гетьман В. Основні завдання і проблеми розвитку екотуризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 35 (280). – С. 4-8.

11. Головне управління статистики у Чернівецькій області : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.chernigivstat.gov.ua/>.

12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу: [навч. посіб.] / О. Ю. Дмитрук. – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с.

14. Еко і сільський туризм: точки перетину [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mykrai.wordpress.com>

15. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / [авт.-уклад. В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух]. – К. : Слово, 2006. – 372 с.

16. Ерчак О. В. Формирование условий для развития экотуризма на особо охраняемых природных территориях / О. В. Ерчак // Эколого-экономический механизм сохранения биоразнообразия особо охраняемых природных территорий. – Брест : Альтернатива, 2007. – С. 221–222.

17. Ємчук Т. В. Природно-заповідний фонд Чернівецької області як перспектива розвитку екологічного туризму / Т. В. Ємчук, Н. В. Заблотовська // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. – 2012. – Вип. 633-634. - С. 169-173.

18. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження// ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. – Київ, 2017. – 108 с.

19. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги – XXI, 2003. – 300 с.

20. Кілінська К. та ін. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, Н. Антіпко,

Н. Андрусак. – Чернівці: Чернівецький нац. Університет, 2010. – 248 с.

21. Козловський Є. В. Правове регулювання туристичної діяльності : навч. посіб. / Є. В. Козловський. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.

22. Комплексна програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2021–2023 роки. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/page/3723>.

23. Концепція розвитку внутрішнього туризму Чернівецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/page/3723>.

24. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.-метод. посібник / О. Д. Король. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 144 с.

25. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. / С. П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.

26. Куценко В. Стратегія формування високотехнологічного туристського комплексу України / В. Куценко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. – № 12 (593). – С. 6-7.

27. Лихоманова О. В. Стан і перспективи розвитку регіонального туризму в Україні / О. В. Лихоманова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 6. – С. 149-155.

28. Луцька Н. І. Маркетингова інноваційна стратегія розвитку туристичного бізнесу / Н. І. Луцька, І. З. Криховський // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 6. – С. 27-30.

29. Любіцева О. О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – 104 с.

30. Мальська М. П. Країнознавство: теорія та практика. Підручник / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Зінько, Н.М. Ганич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.

31. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник / М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух. – К.: Центр навчальної

літератури. – 2004. – 272 с.

32. МапаКосів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mapakosiv.if.ua/73/>.

33. Мархонос С. М. Рекреаційні комплекси України: передумови створення та напрями їх розвитку / С. М. Мархонос, Н. П. Турло // Приазовський економічний вісник. – 2017. – Вип. 2 (02). – С. 118-122.

34. Медвідь Л. І. Транспортна інфраструктура як важливий чинник розвитку туристичної галузі регіону / Л. І. Медвідь // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. – 2014. – № 10. – С. 154-157.

35. Михайліченко Г. І. Організація туристичних подорожей : навч. посіб. / Г. І. Михайліченко, А. Ю. Єременко. – К. : КНТЕУ, 2011. – 391 с.

36. Михайліченко Г. І. Практика організації туристичних подорожей: навч. посіб. / Г. І. Михайліченко. – К. : КНТЕУ, 2003. – 156 с.

37. Михайліченко Г. І. Туроперейтинг : підручник / Г. І. Михайліченко. – К. : КНТЕУ, 2018. – 304 с.

38. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник / С. Г. Нездоймінов. – Одеса : Астропринт, 2011. – 216 с.

39. Олійник Я. Б. Екологічний туризм на теренах національних природних парків і біосферних заповідників України в міжнародний рік екотуризму та гір / Я. Б. Олійник, В. І. Гетьман // Вісн. Київ. націон. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер. геогр. – 2002. – Вип. 48. – С. 5-11.

40. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей : навч. посіб. / Б. П. Пангелов. – К. : Академвидав, 2010. – 248 с.

41. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: навчальний посібник / Є. В. Панкова. – К. : Альтерпрес, 2003. – 352 с.

42. Папп В. В. Туризм як пріоритетний напрям розвитку економіки регіону (на прикладі Закарпатської області) / В. В. Папп, Н. В. Бошота // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 3. – С. 528-537.

43. Паспорт Чернівецької області станом на 01.10.2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/page/631>.

44. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / К. А. Поливач. Наук. ред. Руденко Л. Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.

45. Природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/pzfond>.

46. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 50. – Ст. 2600.

47. Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1996 р. № 1576 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-96-%D0%BF>.

48. Про Концепцію розвитку туризму в 2008-2010 рр. м. Харкові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkiv.rocks/reestr/409183>.

49. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

50. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-17>.

51. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264 (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

52. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

53. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Ст. 241.

54. Рунців О. І. Проблеми розвитку екологічного туризму в Україні /

О. І. Рунців // Вісник наукових досліджень. – 2006. – Вип. 1. – С. 180–183. – (Серія «Туризм»).

55. Свида І. В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг / І. В. Свида // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2009. – № 28 (3). – С. 64-69.

56. Скриль І. Пам'ятки архітектури як складова історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів Харківського регіону / І. Скриль // Часопис соціально-економічної географії. – 2014. – Вип. 17 (2). – С. 119-123.

57. Скрипник Н. Я. Рекреаційна географія: навч. посіб. / Н. Я. Скрипник, А. М. Сердюк. – К.: центр учбової літератури, 2013. – 296 с.

58. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу: навч. посібник / І. В. Смаль. – Ніжин : НДУ ім. Н.В.Гоголя, 2010. – 336 с.

59. Сорокіна Г. О. Екологічний туризм : навч. посіб. / Г. О. Сорокіна. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 206 с.

60. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p.

61. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/uploads/editor/bukoda.gov.ua.../Strategia-Chernivetska-2027.pdf>.

62. Тимчук С. Екологічний туризм як напрям соціально-економічного розвитку сільських територій / С. Тимчук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2016. – Вип. 1. – С. 35-41.

63. Туризм та відпочинок у Чернівецькій області. Статистичний збірник / За ред. Г.І. Петрової. Відп. за вип.: М. В. Коропотницька, Г. В. Брухович. – Чернівці : Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2018. – 70 с.

64. Українська асоціація активного та екологічного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uaeta.org/ua/tourism/17>.

65. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія : підручник / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

66. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів / Л. Черчик // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки : Серія : Економічні науки. – 2014. – № 3 (280). – С. 149-154.

67. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посібник / І. М. Школа [та ін.]. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 596 с.

68. Шумлянська Н. В. Екотуризм як форма долучення до природної та культурної спадщини / Н. В. Шумлянська // Культура України. – 2014. – Вип. 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/kultura47/15.pdf>.

69. IGotoWorld. Все про Україну на туристичному порталі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.igotoworld.com/>.